

De Plaatsnamenstudie in 1941

door H. J. VAN DE WIJER en H. DRAYE.

In het tweede oorlogsjaar werd de studie van de Vlaamse plaatsnamen ijveriger beoefend dan men zou verwacht hebben; wij weten daarenboven dat intussen nog heel wat waardevolle bijdragen op publicatie wachten, daar de omvang van onze tijdschriften wegens de papierschaarste moest worden beperkt, terwijl andere helemaal niet meer zijn verschenen.

De belangrijkste bijdragen over de Vlaamse toponymie werden opgenomen in de *Handelingen* van de Kon. Commissie voor Toponymie en Dialéctologie en in de *Mededeelingen* en andere uitgaven van het Instituut voor Vlaamsche Toponymie te Leuven.

In de *Handelingen* dient vooral te worden gewezen op de bijdrage van A. CARNOY over de namen van de *omheining* in de toponymie (nr 2)-die, evenals de studie van J. VAN NÉRUS over de namen Lowaige-Lauwe (nr 16), zowel de Vlaamse als de Waalse toponymisten zal interesseren; voorts op de methodologische bijdrage van H. DRAYE over de gelijkmaking in de toponymie (nr 3) en ten slotte op het jaarlijks bibliografisch overzicht van stellers dezes (nr 11).

Het Instituut voor Vlaamsche Toponymie publiceerde in de lopende XVIIe jaargang van zijn *Mededeelingen* verschillende monografische opstellen (nrs 14, 15, 17,

41, 42, 48, 55, enz.); in de reeks *Toponymica* verschenen in het jaar 1941 : als overdruk uit de *Mededeelingen* XV en XVI de studie van H. DRAYE, Landelijke cultuurvormen en kolonisatiegeschiedenis ; als bijgewerkte overdruk uit *Eigen Schoon en de Brabander*, de bijdrage van E. DEWOLFS (nr 28) en ten slotte het uiterst belangwekkend werk van J. LINDEMANS, Plaats- en persoonsnamen in oude cijnsboeken (nr 6), waardoor deze onvermoeibare vorser thans ook het gebied van de anthroponymie — waaraan in het onderhavig overzicht voor het eerst een afzonderlijke BIJLAGE wordt gewijd — moedig heeft betreden. Als *Bijlage* XV werd De Plaatsnamenstudie in 1940, door H. J. VAN DE WIJER en H. DRAYE, afzonderlijk uitgegeven.

* * *

Twee stille werkers op het gebied der Vlaamse toponymie en der plaatselijke geschiedenis die ons in de laatste tijd ontvielen, moeten hier worden herdacht.

Op 16 September 1941 overleed ere-schoolbestuurder W. H. CLAES die vooreerst in hoofdzaak voor de Limburgse, vervolgens voor de Kempische toponymie verdienstelijk werk heeft geleverd en van wiens hand nog in 1939 het eerste deel van een alfabetische lijst van plaatsnamen van de gemeenten Turnhout en Oud-Turnhout verscheen in *Taxandria*, het tijdschrift waarvan hij het secretariaatswerk op zich genomen had (1).

Op 27 Januari 1942 overleed de voorzitter-stichter van de *Geschied- en oudheidkundige kring van Halle*, erenotaris J. POSSOZ, wiens belangstelling vooral ging naar historische opzoekingen over zijn geboortestad en die daar-

(1) Zie *Tax. N. R.* XIII (1941), 210. De publicaties van W. H. CLAES worden vermeld in onze *Bibliographie* nrs 137-52, 488, 545-46 ; *Bibl.* 1928, nr 15 ; *Bibl.* 1929, nr 12 ; *Bibl.* 1930, nrs 10, 38 ; *Bibl.* 1933, nr 14 ; *Bibl.* 1934, nr 8 en *Bibl.* 1938, nr 44.

door meer dan eens op het gebied van de plaatsnamenstudie werkzaam moest zijn, Moge de uitgave van de *Gedenkschriften* van zijn Kring door jongere krachten worden voortgezet (1).

* * *

Evenals in de vorige overzichten past het hier de aandacht van de Vlaamse toponymisten te vestigen op enkele Waalse bijdragen. Behoudens de overzichtelijke studie van J. VANNÉRUS over het belang van het toponymisch onderzoek voor de geschiedenis en de oudheidkunde (nr 10), willen wij hier vermelden de opstellen van de Waalse leden van de Kon. Commissie voor Toponymie en Dialectologie die in de *Handelingen* zijn verschenen, nl. de uiteenzetting van A. VINCENT, Les noms de lieux non indigènes au Congo (2), het opstel van E. LEGROS, Notes d'étymologie et de sémantique (3) en vooral de jaarlijkse bibliografie van den grootmeester der Waalse filologie J. HAUST, die een staf van uitstekende medewerkers heeft weten te bezielen voor het onderzoek van de Waalse dialecten en

(1) De volledige bibliografie van J. Possoz werd opgemaakt door J. LINDEMANS in *E. S.-Br.* XXV (1942), 64.

(2) VINCENT, A. — Les noms de lieux non indigènes au Congo. *Com. Top.* XV (1941), 205-27.

Naast de inheemse namen die bij de kolonisatie in overgrote meerderheid bewaard zijn gebleven, en soms met de naam van een Heilige werden verrijkt (Bamania-St. Joseph), onderscheidt S. Engelse, Duitse en Franse namen, en bij deze laatste verder : samengestelde namen op *-ville*, persoonsnamen als plaatsnamen (weer met verschillende mogelijkheden), namen van Belgische instellingen, kloosters, gemeenten, provincies, enz. die werden overgedragen op Congoleese plaatsen, namen van Heiligen en symbolische namen. Als Vlaamse namen in Congo vermeldt S. Geeraertsdorp, Sint-Pietershoek, Welgelegen, Weltevreden en een aantal Vlaamse vertalingen van Engelse en Franse namen.

Het standaardwerk van A. VINCENT, *Toponymie de la France (Bruxelles, 1937)* werd verder o. m. besproken door G. ROHLFS in *Zs. Nf.* XVII (1941), 93-96.

(3) *Com. Top.* XV (1941), 105-34.

van de Waalse plaats- en persoonsnamen. In deze laatste bijdrage vooral zal ook de Vlaamse toponymist heel wat kunnen grasduinen (1).

* * *

In Noord-Nederland blijkt de toponymische bedrijvigheid in het jaar 1941 intenser te zijn geweest dan in de vorige jaren. In de hoop dat weer binnen afzienbare tijd een nauwere samenwerking tussen Noord en Zuid op toponymisch gebied zal mogelijk worden, zodat ook deze rubriek zal kunnen worden aangevuld, vermelden wij hier reeds de belangrijkste bijdragen (2) uit de tijdschriften die wij hebben kunnen raadplegen :

BLANCQUAERT, E.-MEERTENS, P. J. — Dialectatlas van de Zeeuwsche eilanden (Nederlandsche Dialect-atlassen, V). *Antwerpen*, z. j. (1939).

Volgens de in deze bekende reeks geldende principes worden ook in dit deel, voor elk van de onderzochte plaatsen, de plaatse-lijke uitspraak van de gemeente-naam en de wijk- gehucht- en waternamen opgegeven.

(1) HAUST, J.- LEGROS, E.- PIRON, M.- REMACLE, L. — La philologie wallonne en 1940. *Com. Top.* XV (1941), 229-81.

Zie vooral : Toponymie (blz. 253-63) en Anthroponymie (blz. 263-64).

(2) In verband met de geschiedenis van de aan het Zuidnederlands taalgebied palende gebieden, wijzen wij hier op de volgende bijdragen :

BEAUJEAN, H. A.- HOENS, J. G. J.- RAMAEKERS, J. M. — Geschiedenis van Limburg. *Lutterade*, 1940.

ENKLAAR, D. TH. — Gemeene gronden in Noord-Brabant in de Middeleeuwen. *Utrecht*, 1941.

KEMP, M. — De Limburgsche Maaslanden in de geschiedenis der Nederlanden. *Maastricht*, 1941.

SCHÖNHAGE, H. A. — De Brabantse Biesbosch en zijn bewoners. *Amsterdam*, 1940.

Rec. LANDMETER, F. *T's. Ndl. aardr. gen.* 2^e r. LVIII (1941), 239-42.

BREE, W. DE — Sint-Felix Quade Saterdag. *Ned. Hist.* III (1940/41); 230-47.

Kaartjes van Zeeland in 1476 en in 1555 (naar A. A. BEEKMAN (1), *Geschiedkundige Atlas*), met talrijke plaatsnamen op blz. 246-247.

J[UTEN], A. — Plaatsnaam-studie. *Uit boek en blad bij Tax. N. B.* XLVIII (1941) afl. 6.

Over *Gor-inc-hem* en *Woud-ric-hem*, prototypes van *Gorcum* en *Woerkom*!

KARSTEN, G. — Sporen van Fries buiten Friesland. *It Beaken* III (1940/41), 135-55.

Behandelt o. m. de *drecht-* en *mwide-*namen. Zie ook de kaart op blz. 148.

KARSTEN, G.-POSTMA, O. — Nogmaals *Gaweg*, *Gawey* — *Gau*, *Geau*. *It Beaken* II (1939/40), 105-09.

Bij de verwarde etymologische beschouwingen van POSTMA over *gawech*, *gawey*, waaruit Ndl. *gouw* zou zijn ontstaan, merkt KARSTEN aan dat *geau*, *gau*, *gaw*, *gew* schrijfvormen zijn van éénzelfde woord Got. Ohd. *gawi*, Os. *gô*, *gâ*, Ofri *gâ*, Ndl. *gouw* : *gooi* (uit casus obl.) dat betekent : 1. landstreek ; 2. water door of langs een *gouw* ; 3. plaats (*Ter Gouw*, *Ter Goude*). De tweede betekenis werd uitgebreid tot *weg* langs een wetering, een kanaal, vaart of sloot, ten slotte tot deze van wetering of sloot zelf.

De discussie tussen POSTMA en KARSTEN wordt voortgezet in *It Beaken* II (1939/40), 131-34 ; III (1940/41), 45-50 ; 98-103. Zie ook F. LEYDEN, *infra* en verder nog : Over *Gawegen*, enz. Een Naschrift. *Ts. Ndl. aandr. gen.* 2^e r. LVIII (1941), 625-26.

KESSEN, A. — Limburgsche toponymie. Over haar geschiedenis, methode en bronnen. *Maasgouw* LXI (1941), 81-84.

Kritisch overzicht van enkele publicaties op het gebied der

(1) Van het MIDDELNEDERLANDSCH WOORDENBOEK werd door A. A. BEEKMAN een XIe deel bewerkt waarvan de titel luidt : „Aanvullingen en verbeteringen op het gebied van dijk- en waterschapsrecht, bodem en water, aardrijkskunde, enz.”. *'s-Gravenhage*, 1941 (verschenen in 5 afleveringen). Een werkelijke aanwinst voor de Nederlandse plaatsnamenstudie.

Nederlands-Limburgse toponymie (vooral over Maastricht). Behandeling van de eisen waaraan een moderne toponymische studie behoort te voldoen : wetenschappelijke informatie, taalkundige kennis, juiste identificatie van de oude bewijsplaatsen (er zijn vier *Limburg's* — migratie !), verzamelen van vergelijkingsmateriaal.

Naast enkele algemene richtlijnen bij het verzamelen van materiaal, met opgave van bibliografische hulpmiddelen, worden door S. vooral nog twee desiderata geformuleerd :

„Het eerste desideratum is, dat het Departement van Financiën de noodige faciliteiten moge verstrekken, opdat toponymisten bij de verschillende kadasters gratis alle noodige stukken kunnen inzien, zooals dit b. v. in België sedert jaren het geval is.”

„Vervolgens spreken wij de hoop uit, dat aan onze Nederlandsche universiteiten en andere daarvoor in aanmerking komende wetenschappelijke instellingen bij de studenten en anderen meer belangstelling voor deze tak van wetenschap wordt gekweekt, opdat wij eindelijk ook eens in Nederland en in eigen gewest met een aantal degelijke, toponymische monographiën — want hieraan vooral is behoefte — worden verblijd.”

LEYDEN, F. — De Hessenwegen en hun beteekenis voor den plattegrond der IJsselsteden. *Ver. Overijselsch regt en gesch., Versl. en Med.* LVI (1940).

— Tiel en de Linge. *Ts. Ndl. aardr. gen.*, 2^e r. LVIII (1941), 913-26.

Biedt o. m. een bibliografie voor de studie van het oude waterwagennet in Nederland.

— Over Gawegen, Gooweteringen en het Gooi. *Ts. Ndl. aardr. gen.*, 2^e r. LVIII (1941), 43-62.

In deze „bijdrage tot de historische geografie van Nederland” betoogt S. dat namen als *Goo*, *Ga*, *Gooi*, *Gouw*, en hun „samengetrokken” vormen *Goog* en *Gaag*, vooral voorkomen in het O. van Nederland, en dat *Gawegen* en *Gooweteringen*, blijkens hun lineair verloop en blijkens de burchten, de woud-, hout- en bos-namen, die er duidelijk mede in verband staan, grenzen moeten hebben aangeduid, en wel deze van vroegmiddeleeuwse pagi en pagelli, waarover S. uitweidt. *Gawegen* treft men echter niet aan vóór de XIIIe eeuw ; op dit ogenblik verdwenen de na-

tuurlijke grensscheidingen door de ontginningen ten dele; en „het is blijkbaar in verband met deze ontginningen dat er, op de grondslag der oude gouwen, door de venen of langs de bossen en wildernissen weteringen zijn aangelegd, waarlangs dan uiter-aard ook overeenkomstige kaden en wegen liepen” (blz. 62).

MOLEN, S. J. VAN DER — Oanteikeningen oer Fryske plaknammen. *It Beaken II* (1939/40), 53-58.

Behandelt : Britsum, de Dracht en de „lutticke Dracht”, Flâsum, It Koningsdjip, It Nachtlân.

— Het vraagstuk der Friesche ga-namen. *Ts. Ndl. aandr. gen.*, 2^e r. LVIII (1941), 312-19 (met 3 kaartjes).

ga betekent in het Fri. dorp of dorpsgebied, stadsgebied, rechts-district, kerspel of klokslag. Moeilijkheden allerhande komen voor bij de verklaring van deze *ga*-namen, die S. typisch heet voor Westerlauwers Friesland, ook omdat *-ga* en *-(gh)um* door mekaar lopen : *Hielsmagha* > *Hielsma* > *Hielsme* > *Hielsum* > *Jelsum* (blz. 317). *-ga* kan in plaatsnamen ook *-kerke* verdrongen hebben : *Menerdkerke*/*Minnertsga*, *Ipekeldekerke*/*Ipekolsga*.

— Boornbergum en de Boorn. *Ts. Ndl. aandr. gen.*, 2^e r. LVIII (1941), 320-21.

Boornbergum, Fri. Boarnbirgum = heim op de berg aan de Boorn.

POSTMA, O. — Gawech, Gawey — Gau, Geau. *It Beaken II* (1939/40), 61-64.

Zie boven. Behandelt ook *wijzend*, *wizen*, *wizene*, *Gawijzend* dat kaden, kadijken, ook sloot of wetering aanduidt.

— Oer de namme „van Adelen”. *It Beaken I* (1938/39), 86-87.

Aa = water. Zie de verdere discussie *ibid.*, 193-96 en II (1939/40), 64.

— Granderen, Aenwert, Grandiuorum, Utberdum. Bydrage ta de ierdrykskinde fen middelieusk Fryslân. *It Beaken III* (1940/41), 52-59.

REGELINK, Z. — Het ontstaan van Amersfoort. *Ts. Ndl. aardr. gen.*, 2^e r. LVIII (1941), 453-65.

Vermeldt en verklaart een aantal plaatsnamen. Zie echter ook de terechtwijzingen daarop door F. LEYDEN, *ibid.*, 613-16.

ROUKENS, W. — Limburgsche toponymie I. De -rode, -rade-namen. *Maasgouw* LXI (1941), 85-87.

Taalkundige verklaring van 25 Limburgse -rode namen. Deze namen treden voor het eerst op in de VIII-IXe eeuw, worden talrijker in de X-XIVe en in het bijzonder in de XII-XIIIe eeuw; zij verspreiden zich van het W. naar het O. van Germanië.

Het eerste lid van een -rode-naam kan een persoonsnaam zijn (*Wijnandsrade*, *Vaesrade*) of de naam van een gebouw (*Kloosterrade*, *Kerkrade*, *Castenraai* < Mnl. *castel*, *castél*); het bepalend bestanddeel kan ook het gebruik van het gerooide land en de omgeving aanduiden (*Elkenrade*: Lat. *alces*, Mnl. *elck*, Mnd. *elk* = hert, dus de plaats waar herten gejaagd worden; *Wolfsraih*: de plaats waar men op wolvenjacht ging); het kan de omvang van het gerooide land (*Lutterade*: *luttel-rade*) of de begroeiing of een ander kenmerk van de bodem beschrijven (*Venraai*, *Herkenrade*, *Doenrade* (Mnl. *doon*, *doen* = stijf, hard), *Ekkelrade* (Ndd. *ekker* = eikel), *Haanrade* (Mnl. *hagen*), *Heyenrade*, *Etzenrade* (Rijnl. *ätzel* = omheind grasland, waarvan het groen voor het vee wordt gebruikt), *Bingelrade*, *Amstenrade*, *Tungelrooi* (*tinghel* = netel); *Tienraai* (tiendenland), *Stamprooi* (*stampen* = munt slaan), *Kunrade* (*comber*, *cumber* = moeite, last) vgl. *Schinveld* (*schinden*, *schinnen* = zich afbeulen). De bijdrage wordt voortgezet.

SCHÖNFELD, M. — Sacrum nemus Batavorum. *Ts. Leid.* LXI (1941), 241-45.

Over de inscriptie *CARVIO* op een steen gevonden nabij Herwen (Overbetuwe) en over de verklaring van de plaatsnaam Herwen, a^o 897 *Harauua villa in pago Batauuu*. VAN HAMEL, *Med. Kon. Ned. Ak., Afd. Lett., N. R.* I (1938) en II (1939), heeft gedacht aan *io*-afleiding bij Germ. *harwa* = vlas, met verwijzing naar plaatsnamen als *Herwijnen*, *Herwaarden*. S. meent eerder te moeten uitgaan van Ogerm. **harguz* = heilige plaats, Ohd. *harug* = lucus, nemus, enz., Ags. *hearg* = heilig bos, tempel en wijst op de plaatsnaam *Hargen* (960 *Haragum*) nabij *Schoorl*

(*scor-lo* = bos aan het strand) uit **harguz*, waarnaast *Herwen* uit **harw-iaz* (w < gw vóór i) zoals Got. *magus*: *mawi*. *Carvium-Herwen* was een heilige plaats van de Batavi, het sacrum nemus dat Tacitus vermeldt ter gelegenheid van de opstand van Civilis. Dezelfde naam schuilt ook in het Luiks *Herve* < *Harv(i)a*, GAMILLSCHEG, G. S. 54, 102.

SOEST, M. I. VAN -HINSBERGEN, PH. VAN — Indices van persoons- en plaatsnamen op de grafelijkheidsrekeningen van Holland, Zeeland en Henegouwen. *Utrecht*, 1941.

TIMMERS, J. J. M. — Albrecht Dürer in Limburg. *Maasgouw* LXI (1941), 71.

Tekst uit de „Niederländische Reise” met een aantal gemeentenamen uit Nederlands en Belgisch Limburg.

VENNE, J. M. VAN DE — Het „Amstenrood” te Houthem. *Maasgouw* LXI (1941), 48.

Amstenrood, pl. uitspr. Amettenroet, *amete* = Ameise = mier + *roet* = rode.

VRIES, W. DE — Tj < tk. *Ts. Leid.* LXI (1941), 133.

De in diminutieven gewone overgang tk > tj komt ook voor in enkele plaatsnamen.

— Dj < dg. *Ts. Leid.* LXI (1941), 133-34.

Komt voor in enkele persoonsnamen.

* * *

Na een onderbreking van ongeveer anderhalf jaar (zie *Bibl.* 1939, blz. 203) is van het Noordfranse tijdschrift *Le Lion de Flandre-De Torrewachter*, de XIIIe jaargang (1941) opnieuw regelmatig verschenen. Alhoewel de traditioneele „Concours de langue et de littérature, d'histoire en de folklore flamands” (waarin ook de studie der plaatsnamen geregeld betrokken werd) in het afgelopen jaar niet werd ingericht, toch hebben een paar van de vroegere werkers hun arbeid voortgezet en verschenen in het tijd-

schrift enkele toponymische bijdragen die wij beneden, samen met enkele Nederlandse studiën, mededelen :

BYLEVELD, H. VAN — Nederland in Frankrijk. De zuidergrens der Nederlanden. *Antwerpen*, 1941.

Rec. CELEN, V. *Toer.* XX (1941), 618-19.

CELEN, V. *Nieuw Vlaanderen* VII (1941), nr 13, blz. 10 (1).

DIERICKX, M. *Streven* IX (1941/42), 171.

DRAYE, H. *Louv. Bijdr. Bijblad* XXXIII (1941), 84-85.

FAVEREAU, P. *Lion Flandre* XIII (1941), 228-39.

Een poging om voor het grote publiek alle bekende bewijsplaatsen te verzamelen die getuigen voor een Germaanse doorzijpeling in Noord-Frankrijk tot aan de Somme.

In verband met het toponymisch argument ontleent S. een en ander aan PETRI's Germanisches Volkserbe. Ook de uitvoerige bibliografie (blz. 117-60) verdient een vermelding.

Zie ook van denzelfden S. : l'Immigration des Flamands de Belgique au nord de la Somme. *Lion Flandre* XIII (1941), 53-63 (wordt voortgezet).

CAQUANT, L. A. — Le visage des noms de lieu au Nord de la Somme. *Lion Flandre* XIII (1941), 269-73.

Historische beschouwingen over de Germaanse landname in Noord-Frankrijk en aanduidingen betreffende de regionale verspreiding van enkele Germaanse bestanddelen in de toponymie van „les Pays-Bas français” en van het thans nog Germaans gebied ten N. daarvan.

— Le peuplement thiois de l'arrondissement de Lille I. La Weppes (suite). *Lion Flandre* XIII (1941), 432-38.

Voortzetting van de *Bibl.* 1939, blz. 206 vermelde bijdrage.

Uit het gedeelte van de „pagus leticus” dat thans in Artesië ligt, verzamelt S. per kanton „des antiquités germaniques” : een aanzienlijk aantal plaatsnamen die zonder bronvermelding worden opgesomd.

Es, W. J. L. VAN — De ondergang van het Dietsch... zie *Bibl.* 1940, blz. 426.

(1) Zie ook V. CELEN, Paul Fredericq en Fransch-Vlaanderen. *Ned. Hist.* III (1940/41), 248-58.

Rec. DRAYE, H. *Leuv. Bijdr. Bijblad XXXIII* (1941), 82-84.
X. Ned. Hist. III (1940/41), 264.

G. N. B. — Vlaamsche plaatsnamen alleen passen in Vlaanderen. *Lion Flandre Torrewachter XIII* (1941), 406-08.

X. — Etymologies. *Lion Flandre XIII* (1941), 121 ; 244.
 Etymologieën van *Toufflers, Wasmes, Hainaut*.

X. — Enseignes et lieux-dits. *Lion Flandre XIII* (1941), 82-83.

Voorbeelden van plaatsnamencorrupties in Frans-Vlaanderen :
l'Abeele-Drève > A la belle Drève, de Hille > Mont de l'Hille > Mont de Lille, Haensfoort > Le Fort Chapon en vandaar *Le Quartier du Fort, l'Haghedoorn > L'âge d'or, Kemplandt > Quien blanc > Ferme du Chien Blanc, l'Heystraete (of Leiestraat?, zie ibid., 451) > L'Estrade, Moulin de Pipre (Pyper Meulen, of Piermeulen = steenen molen?, zie ibid., 452) > Moulin des Pipes, Ferme d'Adam > Ferme des Dames, Zuidakker > Judac (?) (1).*

* * *

Zoals in onze vorige overzichten, worde hier ook gewezen op de belangrijkste studiën op het stuk der Duitse plaatsnamenstudie :

BECKER, E. E. — Die Salbücher des Kreises Alsfeld. *Alsfeld*, 1940.

Rec. GÖTZE, A. *Nachr. dt. Flnkunde X* (1941), 25-26.

BESCHORNER, H. — Die deutsche Flurnamenliteratur der Jahre 1938-40 (nebst Nachträge für die früheren Jahre). IV. Anschlussbericht zu dem Handbuch der deutschen Flnliteratur bis Ende 1926. Verscheen bij : *Nachr. dt. Flnkunde X* (1941), 1-24 afz. pag. (2).

Zie *Bibl.* 1940, blz. 428, voetnoot 1.

(1) Verder zal men nog naslaan in *Lion Flandre XIII* (1941), 444-46 en passim, de samenvatting en bespreking van de opstellen gepubliceerd door J. L. B. in „Le Journal de Roubaix”.

(2) Over het *Geschichtliches Ortsnamenbuch von Franken*, dat

— Dreissig Jahre weiterer Landwehrforschung. *Bl. f. dt. Landesgesch.* LXXXVI (1941), 131-57.

Een zeer uitvoerige bibliographie over dit onderwerp.

(DERWEIN, H.) — Beiträge zur Flurnamenforschung E. Fehrle... zie *Bibl.* 1940, blz. 428-29.

Rec. GUTENBRUNNER, H. *Dt. Literaturztg.* LXII (1941), 936-38.

HEPDING, H. *Hess. Bl. f. Volksk.* XXXVIII (1940), 156-58.

MARTIN, B. *Nachr. Flmkunde* X (1941), 6-9.

MELCHERS, P. *Rhein. Viert.* XI (1941), 200-201.

HENNIG, R. — Zur Asciburgium-Frage. *Rhein. Viert.* XI (1941), 237-53.

HERMANN, E. — Sind der Name der Gudden u. d. Ortsnamen Danzig, Gdingen u. Graudenz gotischen Ursprungs? (Nachr. v. d. Akad. d. Wiss. zu Göttingen. Phil.-hist. Kl. 1941, 1). *Göttingen*, 1941.

JOST, W. — Der deutsche Orden im Rhein-Main-Gau. Ein Quellenbuch für Namenforschung. *Giessen*, 1941.

KASPERS, W. — Ortsnamenkundliches aus der Kölner Gegend. *Zs. Nf.* XVII (1941), 97-115; 227-44.

Belangwekkend ook met het oog op de etymologische verklaring van enkele Vlaamse gemeentenamen : Niel, Kassel, Kessel, -rike-namen (< *er(i)-acum*), enz.

afgewerkt wordt in het Instituut für fränkische Landesforschung v. d. Univ. Erlangen, bericht von GUTENBERG in het *Jb. f. fränk. Landesforsch.* VI/VII (1941), blz. vi. In de Geographische Abteilung van hetzelfde instituut worden de landelijke nederzettingvormen bestudeerd, mede aan de hand van de toponymie : „es würden mehrere Einzelarbeiten in Gang gebracht, die den Zweck haben, Ortsnamen und Flurplan einzelner Siedlungen unter Ausnützung historischer Quellen, möglichst weit zurückzuverfolgen. Das Ziel der Arbeiten ist, damit eine gesichertere Grundlage für die Erfassung der hauptsächlichen, in Franken auftretenden genetischen Typen zu gewinnen” (*ibid.* blz. vii).

Over de activiteit van de Flurnamenstelle van de Historische Kommission für Hessen und Waldeck, zie *Bl. f. dt. Landesgesch.* LXXXVI (1941), 107.

Over de afdeling „Flurnamensammlung” in de „Volkskundliche Kommission” van het Provinzialinstitut für westfälische Landes- und Volkskunde” zie J. TRIER, *Westf. Forsch.* IV (1941), 95.

KRAFT, H. — Die bäuerlichen Gemeinheitsflächen im Kreise Lüdinghausen um 1800. *Westf. Forsch.* IV (1941), 27-68.

LEIPOLDT, J. — Die Wendung der Flurnamenkunde zur Volkskunde. *Nachr. dt. Flurnkunde* X (1941), 2-6 ; 13-16.

MEICHE, A. — Die deutschen Ortsnamen Sachsens östlich der Elbe. *Neues Arch. f. sächs. Gesch.* LXI (1941).

MELCHERS, P. — Zur westdeutschen Flurnamenliteratur. *Rhein. Viert.* XI (1941), 199-203.

PAUL, O. — Esche und Linde in deutschen Ortsnamen. *Zs. Nf.* XVII (1941), 221-27.

Es en linde zouden in de toponymie zo vaak voorkomen omdat deze houtsoorten gebruikt werden voor het vervaardigen van speren en schilden (Hildebrandslied), zodat zij, o. m. bij de koningshoven, systematisch zouden zijn gekweekt.

PIRCHEGGER, S. — Die Siedlungsgeschichte der deutschen Ostalpenländer im Lichte der Ortsnamenforschung. *Bonn*, 1940.

PFEIFER, G.-SCHÜTTLER, A. — Die kleinräumige Kartierung landwirtschaftlicher Nutzflächen und ihre kultur-geographische Bedeutung. *Pet. Mitt.* LXXXVII (1941), 153-67.

Rijk gedocumenteerd opstel over cartografisch werk — bespreekt ook de opzoekingen en theorieën in verband met de N. W. Duitse veldvormen. Vgl. HUPPERTZ, Räume und Schichten, *Bibl.* 1940, nr 52.

RITTER, O. — Anglistische Notizen zur deutschen Namenskunde. *Beitr. Gesch. d. dt. Spr. u. Lit.* LXV (1941), 120-33.

Verbetert een aantal vergissingen in E. SCHRÖDER, Deutsche Namenskunde... *Bibl.* 1938, blz. 435-37.

ROTH, H. — Taunus, der germanische Name Friedbergs. *Geschichte und Deutung des Namens* (Sonderdruck aus

Bd. 14 der *Friedberger Geschichtsblätter*). *Friedberg in Hessen*, 1940.

Rec. GOESZLER, P. *Bl. f. dt. Landesgesch.* LXXXVI (1941), 177-78.

SCHNETZ, J. — Der Name der Ortschaft Zons am Rhein. *Zs. Nf.* XVII (1941), 115-27.

In tegenstelling met W. KASPERS' verklaring van de naam Zons (*Zs. Nf.* XVII, 111 : Zons < zu + One + suffix), meent S. dat Zons een Germaanse vertaling zou zijn van de Kelt. naam *Taunos* < **Tōnata* = „villa (domus) eines aus dem Taunus oder der civitas Taunensium stammenden Mannes der sich am Rhein südl. Düsseldorf niederliess”.

— Germanische Völkernamen 4. Nochmals die *Ingvaeones*. *Zs. Nf.* XVII (1941), 193-221.

Zie ook F. R. SCHRÖDER, *Ingunar-Freyr. Tübingen*, 1941, besproken door H. SCHNEIDER in *Dt. Literaturztg.* LXIII (1942), 348-50 (1).

SCHRÖDER, E. — Nordische Lehnwörter und Wanderwörter in der deutschen Sprache. *Nachr. Ak. Wiss. Göttingen, Phil. Hist. Kl.* 1941, 293-302.

Samenvatting in *Dt. Literaturztg.* LXII (1941), 860.

Als dusdanig beschouwt S. de woorden *strand*, *klint*, *wic*, *wedel*, *büttel*, *kaufungen*, *ketil*.

Tegenover S. houdt TH. FRINGS (*Beitr.* LXV (1941), 221-26) staande dat *wik* niet kan verklaard worden uit Noors *vik*, maar als leenwoord uit het Lat. *vicus*.

SEELMANN, W. — Die Herkunft der Ortsnamen auf

(1) De verschillende stellingen over de oorsprong en de betekenis van de naam der *Germanen* worden samengevat door S. GUTENBRUNNER, *Zum Namen Germanen. Beitr. z. Gesch. d. dt. Sprache u. Lit.* LXV (1941), 106-20.

S. verdedigt de stelling van R. MUCH (verklaring uit het Germ. **germanōz* „die Befreundeten”) tegenover die van J. SCHNETZ (Kelt. **germ-*, Germanen = die Grimmigen, die Schreier).

Zie ook S. FEIST, *Der Name Germanen. Eine wortgeschichtliche Betrachtung. Classica et Mediaevalia* (Kopenhagen) IV (1941), 79-.

-büttel. *Jahrb. Ver. f. nnd. Sprachforschung* LXV-LXVI (1939/40).

ZOBEL, A. — Flurnamensammlung und -forschung in Schlesien. *Nachr. dt. Flnkunde* X (1941), 21-23 (1).

(1) Als monografisch werk (glossaria, afzonderlijke behandeling van een bepaald toponiem, enz.) vermelden wij verder nog :
 AU, H. v. D. — Die Namen der Gemarkung Eberstadt bei Darmstadt (Hess. Flurnamenbuch, 20). *Giessen*, 1941.

BIZER, H. — Die Flurnamen von Tailfingen. *Tailfingen*, 1940.
 Rec. KRAUSSE, J. *Nachr. dt. Flnkunde* X (1941), 19.

BLUMÖER, FR. — Die Flurnamen von Neustadt im Odenwald. Der Flurnamenbestand als Raumbild (Hess. Flurnamenbuch, 15). *Giessen u. Marburg*, 1939.

Rec. PRANGE, C. *Nachr. dt. Flnkunde* X (1941), 27.

BOEHMER, J. — Eupen als Ortsname, sein Ursprung und sein Sinn. *Zs. Nf. XVII* (1941), 32-47.

Eupen = open („das offene“), een verkorting van : *opendorp*, *openveld*, *openland* ; de plaatselijke uitspraak was van de XIIIe e. af : *öpen* [*Oipen*, *Oepen*, *Oupen*, enz. zijn grafieën].

De Duitse vorm Eupen berust op een verkeerde uitspraak van een grafie zoals 1213, *Oipen*.

De Franse vorm Neau, Nèau [pl. uitspr. *noo*] verklaart S. uit *novio-* (nieuw) en meent dat hij oorspronkelijk alleen de beneden- of nieuwe stad aanduidde.

BRÜNS, G.-JANSZEN, J. — Die Flurnamen der Stadt Hagen. *Hagen* (Westf.), 1941.

CORVINUS, W. — Die alten Namen von Büdingen und seinen Wäldern (Hess. Flurnamenbuch, 22). *Giessen*, 1941.

FECHER, M. — Die Namen der Gemarkung Lorsch (Hess. Flurnamenbuch, 21). *Giessen*, 1941.

FISCHER, R. — Zum Ortsnamengut des Sudeten-Landes : der Name Leitmeritz. *Zs. f. dt. Phil.* LXV (1940), afl. 3-4.

FREYTAG, R. — Eilsbrunn. Beiträge z. Gesch. des Dorfes unter bes. Berücksichtigung der Flurnamen. *Verhandl. des hist. Ver. f. Oberpfalz u. Regensburg* LXXXIX (1939), 359-80.

— Kumpfmühl-Karthaus. Ein Beitrag z. Orts- u. Flurnamenkunde. *Verhandl. des hist. Ver. f. Oberpfalz u. Regensburg* XC (1940), 284-303.

— Winzer bei Regensburg. Versuch einer Ortsbeschreibung mit besonderer Berücksichtigung der Flurnamen. *Verhandl. des hist. Ver. f. Oberpfalz u. Regensburg* LXXXVIII (1938), 187-229.

GEWEHR, H. G. — Wüstungen in der Umgegend von Flammersfeld. Ein Beitrag zum historischen Ortslexikon der Rheinlande. *Rhein. Viert.* XI (1941), 278-87.

GOEBKE, H. — Die Flurnamen der Feldmark von Pr. Börneke. *Zs. Harzver. f. Gesch. u. Altertumsk.* LXXII (1939).

- GRANDT, B. — Das Flurnamengut des Kirchspiels Joldelund in Mittelschleswig. *Flensburg*, 1939.
Rec. LEIPOLDT, J. *Nachr. dt. Flnkunde* X (1941), 17-19.
- GUTTENBERG, E. VON — Kirchenzehnten als Siedlungszeugnisse im oberen Maingebiet. *Jb. fränk. Landesforsch.* VI/VII (1941), 40-129.
- HECHT, G. — Die Ortsnamen des Landkreises Neunburg vorm Wald. *Verhandl. des hist. Ver. f. Oberpfalz u. Regensburg.* XC (1940).
- JOST, W. — Die Namen der Gemarkung Erzhausen (Hess. Flurnamenbuch, 19). *Giessen*, 1940.
- JUD, J. — Zur Herkunft des Ortsnamens Grabs. *Mél. Ch. Bally. Genève*, 1939, p. 303-15.
- KRAEMER, E. — Die Flurnamen der alten homburgischen Gemeinde Drabenderhöhe. *Köln*, 1937.
Rec. BESCHORNER, H. *Nachr. dt. Flnkunde* X (1941), 9-10.
- MORTENSEN, H. u. G. — Wikinger-Ortsnamen an der unteren Memel. *Göttingen* [1941].
- OHLING, G. — Apen. Was enthält der Name und welche Bedeutung hatte der Ort in mittelalterlicher Zeit? *Oldenburger Jahrb.* 1938, 130-40.
Rec. BÜCKMANN, L. *Zs. Nf.* XVII (1941), 82-87.
- RALL, E. — Erklärung des Stadt- und Flurnamens Aalen. *Zs. Nf.* XVII (1941), 47-54.
- REIDT, K. — Heuchelheim bei Giessen. Geschichte eines Dorfes im Lahnbogen. *Heuchelheim*, 1939.
- REIMOLD, W. — Die Flurnamen von Echterdingen, Leinfeldern, Unteraichen, Oberaichen, Musberg und Stetten auf den Fildern. *Stuttgart* [1941].
- RICHTER-SANTIFALLER, B. — Die Ortsnamen von Ladinien. *Innsbruck*, 1937.
Rec. FINSTERWALDER, K. *Zs. Nf.* XVII (1941), 91-93 (1).
- SCHIFFMANN, K. — Beiträge zur Ortsnamenkunde des Gaues Oberdonau. *Zs. Nf.* XVII (1941), 54-60.
- SEELE, W. — Die Flurnamen der Gemeinde Jössen. *Mindener Jahrb.* IX (1938), 183-99.
Rec. X. *Nachr. dt. Flnkunde* X (1941), 12.
- TOEFFER, F. — Die alten Flurnamen der Feldmark Kölleda. Ein Versuch ihrer Sammlung und heimatgeschichtlichen Auswertung. *Kölleda*, 1941.
- TRENKLE, H. — Die Flurnamen von Obereggenen. *Heidelberg* [1941].
- VOLK, L. — Die Wüstungen im Kreis Schotten (Mitt. d. oberhess. Geschichtsver. Bd 37). *Giessen*, 1940.
Rec. DÖRRIES, H. *Pet. Mitt.* LXXXVII (1941), 215.
- WEGEMANN, G. D. — Die Flurnamen Ditmarschens. *Kiel*, 1941.

(1) Van de hand van K. FINSTERWALDER verscheen in het *Zs. Nf.* XVII (1941), 271-95 een lange (afbrekende) bespreking over het onder leiding van C. BATTISTI uitgegeven en grootscheeps opgevatte DIZIONARIO TOPONOMASTICO ATESENO. *Florence*, 1936 vlg.

- WENZEL, H.-KETELEN, B. — Flur, Dorf und Haus im Grenzkirchspiel Medelby: *Flensburg*, 1940.
 Rec. NIEMEIER, G. *Pet. Mitt.* LXXXVII (1941), 262-63.
- WILKITZKI-KASTNER, K. — Die seit 1850 wüstgelegten Höfe des Fichtelgebirges: *Erlangen*, 1941.

*
* * *

Ten slotte worden hier nog enkele studiën opgesomd over de Scandinavische toponymie : gunstiger tijden moeten worden afgewacht om aan deze afdeling van ons overzicht de zo gewenste passende uitbreiding te kunnen geven. Engelse bijdragen hebben ons natuurlijk ook dit jaar niet bereikt.

- ANDERSEN, H.-ANDERSEN, P.-WIDDING, O. — Bibliography of Scandinavian philology XV, from the middle of 1939 to the middle of 1940. *Acta phil. scandinavica* XV (1941), 415-87.

In deze uitstekende bibliografie wordt het onderzoek van de „Personal Names and Place-Names” behandeld op blz. 427-37.

- KÖKERITZ, H. — The Place-Names of the Isle of Wight (Nom. Geographica utgivet av J. Sahlgren, 6). *Uppsala*, (1941).

- KUHN, H. — Island in der Ortsnamenforschung. *Forsch. u. Fortschr.* XVII (1941), 282-83.

- LJUNGGREN, K. G. — Undersökningar över nordiska ortnamns behandling i medellagtyskan och medellagtyska drag i gamla nordiska ortnamn. *Lunds Univ. Årskrift N. F. Avd. 1* Bd. 33, nr 7.

Rec. P. J. *Hans. Geschichtsbl.* 65/66 (1940/41), 336.

- TENGSTRAND, E. — A Contribution of the Study of genitive Composition in Old-English Place-Names (Nom. Geographica utgivet av J. Sahlgren, 7). *Uppsala*, 1940.

AFD. I. — ALGEMENE VRAAGSTUKKEN.

1. CARNOY, A. — Dictionnaire étymologique... zie *Bibl.* 1939, nr 1 en 1940, nr 2.

Rec. LEBEL, P. *Le Français moderne* IX (1941), 233-37.

Zie ook van P. LEBEL een methodologische bijdrage in *Rev. ét. anc.* 1941 (*Chronique de Toponymie*, XXXII).

2. — De voornaamste namen voor *omheining* in de Vlaamsche en Waalsche toponymie. *Com. Top.* XV (1941) 289-98.

In deze bijdrage worden de volgende toponymische bestanddelen etymologisch bestudeerd : 1. *perre*, *parre*, een vrij verspreid toponiem, ook blijkens persoonsnamen als *Van den Perre*, *Pere-mans*, enz. — waarvan een diminutief *parrik* > *park*, *perk*, — etymologisch niet te scheiden van Kelt. *barra*, „lat, stok, barreel”. 2. Lat. *cohorte*-, *corte*- en Kelt. *gorto*- en *cortoro*-, leenwoord uit *cortarius* (vgl. *Duro-cortoro*, bet. „sterke omheining”), *corticia*, enz., vindt S. terug in *Kortrijk*, V^e eeuw *cortoriacenses*, te verklaren niet als „dorp van heer *Cortoros*” maar als „*cortarius vicus* „het dorp bij de omheining” en verder in een aantal namen in de streek van de Geet en in Zuid-Limburg, nl. *Kortessem* (1141 *Curtricias*), *Kortijs*, *Korsworm* (Ofra. *cortis*), *Kortenaken* (*cortina*, *cortinia* + *acum*). 3. *gaard*, verwant met *corte*-, is te vinden in het collectief *Gerdingen*, in *Bij-gaarden* (Brussel en St.-Pietersleeuw) waarin *Bij*-, blijkens *bijloke*, *bijvank*, niets anders is dan een versterking van *gaard*. 4. *bijloke*, Mnl. *loke* = afsluiting, ww. *luiken*, treft men aan in *Lokeren*, *Loksem*, *Loksbergen* en als verkorte vorm in de Wvla. toponiemen *bilk*, *bulk*. 5. *belle*, verwant met *balie*, „leuning”, Mnl. *balje*, „sluitboom, afgesloten ruimte”, ontleend aan Ofra. *baïl* dat nog niet afdoende verklaard werd, is niet alleen in *Belle* (*Bailleul* is een diminutief) maar ook in *Balen*, *Schellebelle* en *Denderbelle* voorhanden. 6. *haag* wijst op „heiningen van struikgewas” ofwel op het struikgewas, het bosch of zijn ontginning, aldus *Hageland* : „het land der bosschen en ontginningen”, *Haacht*. Bij het Germ. **haga(n)* bestaan afleidingen die in de Wa. toponymie menig raadsel kunnen oplossen : *Hennuyères* (**hagen - warja*), *Hannut* (**haganöth*), *Hannêche* (**hagamicia*), enz. 7. *schot*,

„omheining” in de pln. *Aarschot, Boisschot, Schoten, Bikschote* en in Wa. gemeentenamen zoals *Acosse, Acoz*.

3. DRAYE, H. — De gelijkmaking in de plaatsnamen (Ortsnamenausgleich) I. *Com. Top. XV* (1941), 357-94.

S. toont aan hoe vooral Duitse toponymisten, uitgaande van de methode en de resultaten van het dialectgeografisch onderzoek, de theorie van de gelijkmaking zijn gaan toepassen om de groepsgewijze verspreiding van bepaalde toponymische formaties te verklaren en vervolgens hoe deze theorie werd aangewend (o. m. door STEINBACH en PETRI) in de vestigingsgeschiedenis om de absorptie van plaatsnamen in een vreemdtalig milieu te bewijzen. Vooraleer de rechtmatigheid van de toepassing der gelijkmakingstheorie te onderzoeken in verband met het probleem van de Germaanse nederzetting in de noordelijke Romania, verzamelt S. vergelijkingsmateriaal uit de toponymie van gebieden waar ten gevolge van een jongere, en dus beter bekende, kolonisatie een gemengde bevolking is ontstaan. Na een bespreking van het fundamenteel opstel van E. KRANZMAYER, *Zur Ortsnamenforschung im Grenzland (Zs. Onf. X* (1934), 105-48) worden achtereenvolgens enkele publicaties over de Duits-Sloveense, de Duits-Hongaarse en de Duits-Tsechische taalgrensgebieden onderzocht, waarbij gewezen wordt op de steeds weerkerende middelen die gebruikt worden om vreemdtalige plaats- en veldnamen in te burgeren in de overheersende taal, zodat de „Ortsnamenausgleich” het primitief uitzicht van de toponomastiek grondig *kan* hebben gewijzigd. De studie wordt voortgezet.

4. GAMILLSCHEG, E. — Germanische Siedlung... zie *Bibl.* 1938, nr 4 ; 1939, nr 6 ; 1940, nr 6.

Rec. LEBEL, P. *Le Français moderne VIII* (1940), 280-85.

Zie uittreksels uit deze bespreking, alsmede uit de vroeger reeds vermelde recensies van J. DE VRIES en B. HASSELROT in *Com. Top. XV* (1941), 259-62.

Rec. SCHÖNFELD, M. *Ts. v. Gesch. LVI* (1941), 89-91.

Uit deze bespreking mogen de volgende citaten worden overgedrukt :

„Hoezeer wij ook de uitgebreide kennis en de grote scherpzinnigheid van G. bewonderen, toch menen wij, dat hij — al heeft hij ook talrijke détailfouten bij P. aangetoond — er niet

in geslaagd is, de onjuistheid van diens inzichten te bewijzen. Sterker nog, G.'s eigen kaarten (vgl. b. v. kaart 8 en 13) suggereren een niet onbelangrijke Frankische kolonisatie tot bij de Loire. G. begaat de fout, dat hij de landname beperkt tot ± 500 ; waarom zou de vestiging van Frankische kolonisten, ten dele van oudere koloniën in het bezette gebied uit, geen voortgang hebben kunnen vinden in de eerstvolgende eeuwen; of waarom moet men die bij de beoordeling buiten spel laten? Voorts hecht G. te veel aan de klankwettige ontwikkeling van een vorm; zoals bij de dialectgeografische onderzoeken telkens weer gebleken is, dat de werking van de klankwetten gekruist wordt door tal van andere factoren, zo geldt dat in nog sterkere mate bij het toponymisch materiaal, dat, tot naam geïsoleerd, nu eens in oeroude vorm blijft voortleven, dan weer aan de grilligste vervormingen is blootgesteld. Relict en compromisvorm zijn hier de trefwoorden, die de twijfel rechtvaardigen aan de zekerheid, waarmee G. telkens weer zijn oudere en jongere lagen onderscheidt".

Dit toont SCHÖNFELD nader aan, aan de hand van de *-beek*-namen: „Voor de *beke*-namen moet hij (= GAMILLSCHEG) — al is hij geneigd, ze aan Vlaamse kolonisatie toe te schrijven — de mogelijkheid erkennen, dat ze teruggaan op oud-frankische *bäki*-namen, die in Frankische mond nog *beke* zijn geworden; en hiermee erkent hij dus de principiële juistheid van PETRI's opvatting, dat men een taalkundige laag niet zonder meer met een koloniatelaag mag identificeren.”

S. treedt de „dynamische” wording van de taalgebieden die door de taalgrens gescheiden worden, in dezer voege bij: „Lagen van verschillende ouderdom liggen aan de randen van de Romania telkens over elkaar; naarmate de pln. jonger zijn, wordt het verspreidingsgebied kleiner, en de toepassing van dit principe maakt het mogelijk, tot de ouderdom van elke groep te concluderen; verder naar binnen vindt men alleen de alleroudeste Frankische naamlagen. De toponiemen van Germaanse oorsprong ten zuiden van de taalgrens, hoe talrijk ook, geven slechts een schraal beeld van de werkelijke toestand in de koloniatietijd; zij zijn geen vooruitgeschoven posten, maar relicten. Zoals de grenzen van de dialecten niet statisch, maar dynamisch zijn, zo stamt ook de taalgrens niet uit de tijd van de Frankische verovering, maar hij is eerst het resultaat van een langdurig aanpassingsproces; het principe van de „Ortsnämenausgleich” staat

vast. De hier gehuldigde opvatting loopt daarop uit, dat het Noordfrans niet is de natuurlijke ontwikkeling van het Latijn der Galliërs, maar Latijn in de mond der Franken, die geromaniseerd werden zowel door de invloed van de zuidelijk gerichte politiek van de Merovingers als door die van de kerk; het vormde zich in de drie eeuwen tussen Clovis en Karel de Grote”.

Ten slotte merkt SCHÖNFELD zeer terecht op: „Men moet zich echter hoeden voor overdrijving; als men G.'s kritiek van de scherpste kanten ontdoet en P.'s in de grond der zaak bezadigd antwoord leest, ziet men, dat de beide tegenstanders niet zóver van elkaar staan als het eerst lijkt. De Romaanse taal en cultuur verdwenen niet in het door de Franken gekoloniseerd gebied, dat gedurende enige eeuwen tweetalig was. Het verschil van mening betreft alleen de vraag, in welke mate hier tweetaligheid heerste, en vooral hoever dit gebied zich uitstreckte...”

5. LINDEMANS, J. — Toponymische verschijnselen... zie *Bibl.* 1940, nr 7.

Rec. DRAYE, H. *Toer.* XX (1941), 595.

R[EMACLE], L. *Com. Top.* XV (1941), 255-56.

6. — Plaats- en persoonsnamen in oude cijnsboeken. Proeve van bewerking naar het Renteboek der St. Baafsabdij te St.-Lievens-Houtem (XVe eeuw) (TOPONYMICA VIII). *Leuven-Brussel*, 1941.

In de inleiding tot deze ook methodologisch zeer waardevolle bijdrage (ook gedeeltelijk verschenen in *V. T. V.*, *Med.* XVII (1941), 1-22, zie nr 48), bespreekt S. vooreerst het geëxcerpeerde document en zijn reële inhoud, nl. de aard en de ligging van de cijnsgronden der St. Baafsabdij (Gent) te St.-Lievens-Houtem en omgeving, de taal en de spelling waarin het Renteboek gesteld is en vervolgens de wijze van uitgave en bewerking van cijnsboeken (bibliographie, blz. 3-4). S. wenst te komen „tot een eenvormig type van uitgave, waarbij de hoogst mogelijke bruikbaarheid beoogd wordt van een zoo overvloedig mogelijk materiaal, zonder in de tijdschriften beslag te leggen op te veel plaatsruimte” (blz. 4).

De publicatie van een cijnsboek *in extenso* is minder gewenst: voor den plaatselijken geschiedschrijver is de volledige tekst alleen bruikbaar, indien men een kaart zou opmaken waarop de

cijnsgronden gelocaliseerd worden; de belangstelling van den taalkundige gaat hoofdzakelijk naar de woorden uit het cijnsboek: plaats- en persoonsnamen, alsmede termen uit de oude landbouw- en rechtstaal, die alfabetisch moeten worden gerangschikt in verschillende afdelingen: plaatsnamen, familienamen, doopnamen en eventueel andere woorden.

Als toepassing van deze principes heeft S. zijn excerpten ingedeeld in drie alfabetische lijsten:

I. De lijst der plaatsnamen, waarin al de bladzijden van het Rentebok waar een bepaald toponiem voorkomt, worden vermeld: de plaatsnamen worden er gecursiveerd en met een * wordt verwezen naar de lijst der taalkundig verklarende aantekeningen (zie verder nr 48).

II. De lijst der familienamen.

III. De lijst der doopnamen (zie verder Bijlage nr 4).

7. PETRI, F. — Römerstrassen und germanische Landnahme. *Zs. Nf. XVII* (1941), 15-32.

Deze studie draagt als ondertitel „Bemerkungen zu STEINHAUSEN, Archäologische Siedlungskunde...” waarvan *Bibl. 1937*, nr 67, de meer dan plaatselijke betekenis werd onderstreept.

In verband met de nog steeds voortdurende discussie omtrent de oorsprong van de Vlaams-Waalse taalgrens beroept S. zich op de door STEINHAUSEN verzamelde archeologische inlichtingen over de IVe eeuwse militaire verdedigingslinie, die in het Trierse duidelijk verbonden was aan de grote verkeerswegen, om te betogen dat ook in België de taalgrens geen rechtstreeks verband houdt met de langs de heirbaan Bavai-Keulen (en de jongere (?) weg van Bavai-Boulogne) opgetrokken sperforten en wachttorens (de zog. limes Belgicus).

Ook NESSELHAUF, Die spätrömische Verwaltung (zie *Bibl. 1938*, nr 64) heeft gemeend een verband te kunnen leggen tussen de taalgrens en de Romeinse grensverdediging op grond 1. van de archeologische opgravingen langs de limes, 2. van de *castranamen* en 3. van de namen van de troepenkorpsen uit de *Notitia Dignitatum* die ontleend zijn aan plaatsen, langs de limes, waar deze korpsen zouden gelegen hebben.

P. betoogt 1. dat de versterkingswerken na de IVe eeuw niet meer bezet waren (1); 2. dat de *castra*-namen ook buiten het

(1) In verband met dit vraagstuk kan worden gewezen op de zeer interessante bijdrage van H. VAN DE WEERD: Noodzakelijk-

taalgrensgebied te vinden zijn; 3. dat NESSELHAUF's identificaties niet steekhoudend zijn en bovendien meent P. dat een uitbreiding van het Germaans kolonisatiegebied in de IVe eeuw tot in de nabijheid van de limes, zeer onwaarschijnlijk is.

PETRI geeft toe dat deze laatste expansie wel kan zijn tegengehouden geworden door het bestaan van militaire verdedigingswerken, maar ontkent dat bij de latere, eigenlijke kolonisatie van de Germanen de limes enige rol zou hebben gespeeld.

8. ROELANDTS, K. — Uit de tijdschriften (1940). *V. T. V., Med.* XVII (1941), 49-75.

In dit jaarlijks overzicht worden de belangrijkste bijdragen en besprekingen vermeld welke verschijnen in de tijdschriften die, voor een aanzienlijk deel althans, berusten op het *Instituut voor Vlaamse Toponymie* (E. van Evenstraat 10 iv, Leuven), en die, breed gezien, in verband staan met de taalkundige en geschiedkundige studie van de Vlaamse plaats- en persoonsnamen.

Benevens alle toponymische en anthroponymische bijdragen worden ook alle opstellen over taalkunde en dialectologie, archeologie en bodemkunde, rechtsgeschiedenis en volkskunde, kunst- en stedengeschiedenis opgenomen. Zeer vaak immers zal de toponymist ook in studiën van dezen aard, nuttige inlichtingen kunnen vinden.

9. STEINBACH, F.-PETRI, F. — Zur Grundlegung... zie *Bibl.* 1938, nr 12.

Rec. DIERICKX, M. *Streven* IX (1941/42), 170-71.

VALKHOFF, M. *Museum* XLVIII (1940/41), 270-72.

Gaf verder nog aanleiding tot de volgende bijdragen:

DRAYE, H. — Het wetenschappelijk debat rondom de Germaansche landname. *Wet. Tijd.* VI (1941), 129-42.

Bespreekt aan de hand van de jongste literatuur de moderne

heid van archaeologische opgravingen in België langsheen den Romeinschen limes. *Kon. Vla. Ac. v. België, Jaarb.* 1941, 82; 84-87. In de zitting van 21 Juni 1941 werd een „Voorstel strekkende tot het patroneren van het systematisch onderzoek van den Romeinschen limes der IVe eeuw”, waarvan S. in een *Bijlage* (blz. 84-87) het wetenschappelijk belang uitstekend belicht, met algemene stemmen aangenomen.

taalgrenstheorie en wijst daarbij op de talrijke, nog steeds onopgeloste problemen die het hernieuwd onderzoek heeft opgeworpen (1).

LUYKX, TH. — De Germaansche landnamen in Gallië. De jongste literatuur over het probleem der Germaansche landnamen in Gallië in de IV-V^e eeuw na Chr. *Volk en Kultuur*, nr 45, 6 Dec. 1941, blz. 4-5.

Samenvatting van de oude en de nieuwe stellingen. Zie ook van denzelfden S. : De groei van de geschiedschrijving in Vlaanderen in de Nederlandsche taal, III. *Wet. Tijd.* VI (1941), 249-57, waarin de „Gallo-Romeinse en de Frankische periode” (blz. 250-53) behandeld worden.

De nieuwe opvattingen op het stuk van de Germaanse kolonisatie en van de ethnische samenstelling van de bevolking der Nederlanden komen verder nog ter sprake in de volgende werken :

REESE, W. — Die Niederlande und das deutsche Reich I. *Berlin*, 1941.

Zie vooral blz. 14-24 en aantekeningen nrs 13-73, blz. 429-37.

SCHMITHÜSEN, J. — Das Luxemburger Land. Landesnatur, Volkstum und bäuerliche Wirtschaft. *Leipzig*, 1940.

Rec. KRAUS, TH. *Pet. Mitt.* LXXXVII (1941), 354-56.

STEINHAUSEN, J. *Hist. Zs.* CLXIV (1941), 443-44.

Zie vooral Kap. 5, Die räumliche Entwicklung der Besiedlung (blz. 133-57) en Kap. 6, Die Entstehung der deutschen Volksgrenze im Luxemburger Raum (blz. 157-66); ook blz. 266-68, „Wesensunterschiede im Bilde der ländlichen Bauweise an der wallonisch-deutschen Volksgrenze”, een thema dat door S. reeds vroeger (in *Dt. Archiv f. Landes- u. Volksf.* III (1939), 568-75), werd behandeld, en waaraan TH. KRAUS in de vermelde bespreking zeer gevatte kritische beschouwingen wijdt.

STRIEFLEER, E. — Gottfried Kurth. Ein deutsch-belgisches Grenzlandschicksal. *Leipzig*, 1941.

Rec. KRAUS, TH. *Pet. Mitt.* LXXXVII (1941), 216.

(1) Bij de verdere studiën over de aard van de Germaanse landname zal men goed doen te letten op enkele vaststellingen van J. U. FOLKERS in een opstel : Die geschichtliche Bedeutung der Landnahme als Auslesevorgang. *Dt. Archiv f. Landes- u. Volksf.* V (1941), 506-69.

Zie vooral op blz. 67-70: Das Problem der fränkischen Landnahme und der Sprachgrenze.

VALKHOFF, M. — De expansie van het Nederlands (Bibl. voor Weten en Denken, nr 20). *Den Haag*, 1941.

S. schijnt in dit werk de stellingen uit zijn vroeger verschenen handboek [Philologie et littérature wallonnes, *Vade-Mecum (Groningen-Batavia*, 1938) — zie daarover M. P(IRON), *Com. Top.* XV (1941), 232-33 en A. D(AÜZÄT), *Le Français moderne* VIII (1940), 93] enigszins te hebben verzacht.

WEISGERBER, J. L. — Theudisk. Der deutsche Volksname... zie *Bibl.* 1940, blz. 431.

Op blz. 39 vlg. vindt men een goed doordachte samenvatting van de bekende theorie en zeer interessante beschouwingen over de taalgrenstoponymie, vooral in verband met de *tiéis*-namen.

10. VANNÉRUS, J. — Toponymie et histoire. *Ac. Roy. Bull.* 5e sér. XXVII (1941), 116-46.

S. schetst vooreerst het ontstaan en de groei van de studie der plaatsnamen — waarvoor G. KURTH in 1876 de naam „toponymie” heeft bedacht — en wijst er op hoe meer dan een onder de oudere historici tot de toponymie is overgegaan, omdat deze wetenschap noodzakelijk is bij het identificeren van de plaatsnamen die in historische documenten vermeld worden. Dit bewijst S. aan de hand van de plaatsnamen uit onze gebieden die voorkomen op de kaart van Peutinger, in het *Itinerarium Antonini* en in de *Notitia Dignitatum* : deze namen zijn in grote mate vervormd (b. v. *Feresne* = *Teresné*, door S. geïdentificeerd met Dilsen, 1062 *Thilesna* ; *Catualium* = Heel), evenals de soortnamen uit vroegmiddeleeuwse documenten (b. v. *aqueductus* = Vla. *hadocht*, vgl. 1375 *op die Hadocht* (Tongeren), XIIIe e. *hag(h)edocht* ; *mercatus* = markt ; *calvus mons* = kale berg), zodat zij zonder behulp van de toponymie niet kunnen worden vereenzelvigd. S. deelt de „status quaestionis” mede over de localisatie van de plaatsnamen vermeld in de *Notitia Dignitatum*, en wijst er op dat nog vele klassieke namen duister blijven (zie over Lauw — *laeti lagenses* nr 16).

Ook voor het archeologisch onderzoek doet de toponymie nuttige aanduidingen aan de hand : plaatsnamen zoals *Majeroy*, *Magery*, *Magerotte* < Lat. *maceriae* (muurwerk), *Villers/Weiler* (?), *La Tombe*, *Ter Tommen*, *La Mare au Diable*, enz. wijzen dikwijls op oude begraafplaatsen. Ook met het oog op de mid-

deleeuwse geschiedenis zijn sommige plaatsnamen van belang :
b. v. *Ruyters Kerckhoff* te Hoegaarden.

Een zeer interessante studie !

- × WACHTER, L. DE — Een bibliografie van de Vlaamse gemeenten. *Wet. Tijd* VI (1941), 97-102. Zie nr 79.
11. WIJER, H. J. VAN DE--DRAYE, H. — De plaatsnamenstudie in 1940. *Com. Top.* XV (1941), 417-69.
- Verscheen ook als BIJLAGE XV bij de *Mededeelingen Vla. Top. Vereniging. Leuven*, 1941.
-

AFD. II. — BIZONDERE VRAAGSTUKKEN.

A. — Vlaanderen en Vlaming.

12. VERDEYEN, R. — „Vlaanderen” en „Vlaming”. *K.V.A., V. en M.* 1941, 751 (samenvatting).

Wat de etymologie van *Vlaanderen* betreft, treedt S. de verklaring bij van MANSION die uitgaat van een wortel *fla-* met de bet. „plat, vlak”.

Moeilijk is het de *m* in *Vlaming* te verklaren : S. meent dat „de *m* een overblijfsel zou kunnen zijn van *-hem*, dat, verbonden met *fla-*, normaal aanleiding geeft tot *fläm-*, waaruit dan *Vlaming* (toponiem en volksnaam) is ontstaan”.

C. — Varia.

13. CARNOY, A. — Curiosa onder de taalkundige doubletten... zie *Bibl.* 1940, nr 13.

Rec. L[EGROS], *E. Com. Top.* XV (1941), 259.

14. FONCKE, R. — Vlaamse toponiemen uit het jaar 1674. *V. T. V., Med.* XVII (1941), 43-48.

Uit de Duitse vertaling (1674) van een Frans schotschrift over de gewelddaden die tijdens de derde oorlog van Lodewijk XIV in de Nederlanden (1672-78) werden gepleegd, publiceert S. een lijst van Znl. plaatsnamen in een af en toe zeer eigenaardige spelling.

15. LINDEMANS, J. — Het praefix *ver* in familienamen. Zie *Bibl.* 1940, nr 18.

Gaf aanleiding tot de bijdrage van A. VAN GORP, Het praefix „ver” in Kempische familienamen. *V. T. V., Med.* XVII (1941), 25-42. Zie verder BIJLAGE nr 4.

16. VANNÉRUS, J. — Le nom de Lowaige. *Com. Top.* XV (1941), 135-204.

In deze uiterst gedetailleerde en rijk gedocumenteerde studie over de naam van de kleine Limburgse gemeente Lauw (Wa. Lowaige), verklaart S. de naam Lowaige [plaats. uitspr. *l(i)wédje*]

als een ontlening aan Ndl. *weg*, met agglutinatie van het Fra. lidwoord *le* (zie lijst van de oude Romaanse vormen op blz. 143-57), zoodat LOWAIGE volgens S. geen etymologisch verband houdt met de Vla. naam LAUW, wiens oudste, XIIIe-eeuwse vormen (zie lijst op blz. 157-61) *Lude, Leude, Ludin, Luide* zijn. In het taalgrensgebied zijn dergelijke naast mekaar bestaande, dubbele namen voor éézelfde plaats geen ongewoon verschijnsel, en Lauw is historisch niet zoo ééntalig geweest als KURTH be- toogd heeft, meent VANNÉRUS. Dit blijkt minder uit de lijst van de moderne plaatsnamen uit het Kadaster (zie deze namen, blz. 185-86) dan uit de reeksen van de XIVe-eeuwse plaatsnamen (blz. 188-91) en van persoonsnamen (blz. 194-95) die S. bij zijn opzoekingen opgetekend heeft.

Aan de ontlening van Vla. *weg* in de Waalse toponymie worden door S. allerhande beschouwingen over de taalgrenstoponymie vastgeknoopt en in het bijzonder wordt er op gewezen hoe *weg*, *wegge*, enz. in Wallonië in meer dan één plaatsnaam schuilt, evenals anderdeels weer in de Vlaamse toponymie talrijke voor- beelden van nauwelijks gewijzigde leenwoorden uit het Wa. kunnen worden aangeduid (zie resp. blz. 166 vlg. en 181 vlg.).

Niet minder belangrijk is de vaststelling van S. dat de in de Notitia Dignitatum vermelde *laeti lagenses*, die op grond van de toponymie doorgaans te Lauw gesitueerd worden, ook niets te maken hebben met de dubbele naam Lauw-Lowaige, zoodat ook door dit voorbeeld (zie verder nr 10) het belang van het topo- nymisch onderzoek voor de geschiedenis duidelijk bewezen wordt.

AFD. III. — ANTWERPEN en BRABANT.

A. — Generalia.

17. COOLS, J. — Toponiemen uit „Die Goede... des Godshuys van Cortenberghe” a^o 1437. *V. T. V.*, *Med.* XVII (1941), 77-81.

Uittreksels met plaatsnamen uit verschillende gemeenten van Midden-Brabant worden zonder commentaar medegedeeld (1).

18. DIJKMANS, M. — Obituaire du monastère de Groenen-dael dans la forêt de Soignes. (Com. rop. hist. in-8°). *Bruxelles*, 1940.

Rec. L(INDEMANS), *J. E. S.-Br.* XXIV (1941), 125.

(1) Voor Antwerpen en Brabant zal de toponymist een en ander vinden in de volgende publicaties:

ERNALSTEEN, J. — Documenta Campiniae Historica. Keuren, deel I. *Brecht*, 1939.

Als afl. 1 van „Oudheid en Kunst” XXX (1939) verschenen nog twee Kempische keuren nl. die van Ekeren (uitgegeven door A. GIELENS) en die van Tielen (uitgegeven door J. A. U. ERNALSTEEN), zodat het I^e deel dezer uitgave thans volledig is: vroeger werden inderdaad de keuren van Oostmalle, Geel, Walem en Westerlo (bij hetzelfde tijdschrift) gepubliceerd. In de inleiding tot dit „eerste deel van het „Corpus” der Kempische dorpskeuren” wijst de uitgever er op dat thans 16 keuren in druk verschenen zijn: zie bibliographie blz. VIII-IX.

E[RNALSTEEN], J. — Boekennieuws 1939. *Oudh. K.* XXX (1939), 77-84* (afz. pag.).

JANSEN, J. E. — Bibliographie der Antwerpsche Kempen II (vervolg). *Tax. N. R.* XIII (1941), 85-116*. Zie *Bibl.* 1940, blz. 451, voetnoot 1.

SUYKENS, A. — Hoe het Land van Bornem bij de provincie Antwerpen kwam (1795). *E. S.-Br.* XXIV (1941), 225-37. Zie ook *ibid.*, 255; 330-33.

VERBOUWE, A. — Iconografie van Vlaamsch-Brabant. Gezichten, plannen en kaarten uit de vorige eeuwen. III. Kanton Assche. *E. S.-Br.* XXIV (1941), 129-85. Verscheen ook afzonderlijk: *Brussel*, 1941.

Rec. Vis, *H. DE. Toer.* XX (1941), 540.

Zie *Bibl.* 1940, blz. 451 voetnoot.

Beschrijving der gezichten, plannen en kaarten van Assche, Bekkerzeel, Esschene, Hamme, Hekelgem (Affligem), Kobbegem, Liedekerke, Mazenzele, Merchtem, Mollem, Opwijk, Relegem, St.-Katherina-Lembeek, St.-Ulriks-Kapelle, Teralfene, Ternat.

Zie ook (blz. 180-85) lijst van oude kaarten.

MEYER, A. DE. *Rev. hist. eccl.* XXXVII (1941), 251-52.

Rijke bron van inlichtingen voor de locale geschiedenis van Brabant ; ook het zeer uitvoerig register van de vermelde plaats- en persoonsnamen bevat waardevol materiaal,

19. PRIMS, F. — Historische toelichtingen bij den taalschat der Kempische cijnsboeken... zie *Bibl.* 1940, nr 21.

Rec. DIERICKX, M. *Streven* VIII (1940/41), 576.

X. *Tax. N. R.* XIII (1941), 214.

X. *Wet. Tijd.* VI (1941), 186-87.

B. — Afzonderlijke steden en dorpen (1).

ANTWERPEN.

20. PRIMS, F. — Antwerpiensia 1940. 14^e reeks. Losse bijdragen tot de Antwerpsche geschiedenis. *Antwerpen*, 1941.

Toponymische gegevens vindt men in : nr 24. Hoe de prekerinnen van Temeche te Antwerpen kwamen en in 't slot geraakten ; nr 26. Antwerpen-Linkeroever ; nr 27. De konijnen van de Hegkapel te Poederlee (1412 *konijnsaarde* = corruptie van *koningsaarde* ; zie over *konings*-toponiemen vooral blz. 264-65). Nr 28 bevat de bibliografie van F. PRIMS en blz. 287-303 brengen de inhoudstafel der Antwerpiensia-reeksen.

21. — De litteekens van Antwerpen... zie *Bibl.* 1939, nr 34.

Rec. Coe, J. DE. *Toer.* XX (1941), 620 (2).

(1) Voor inlichtingen over BRUSSEL verwijzen wij nog naar :

ANSPACH, P. — Guide des rues de Bruxelles. s. 1., s. d.

DELABY, G. — Esquisse de Saint-Josse-ten-Noode des origines au XVIIe siècle. *Tour. Club* XLVII (1941), 132-35.

QUIÉVREUX, L.-HAEN, J. DE — Het folkloristisch werk van R. Desart I. De steegjes van Brussel. *Zoutleeuw*, 1941.

Rec. H. D. V. *E. S.-Br.* XXIV (1941), 288.

VERNIERS, L. — Bruxelles. Esquisse historique. *Bruxelles*, 1941.

Rec. GANSHOF, F. L. *Rev. Phil.* XX (1941), 678-81.

L(INDEMANS), J. E. *S.-Br.* XXV (1942), 253-54.

Over de geschiedenis van LEUVEN raadplege men :

VERHAERT, J. — Het ambachtswezen te Leuven. *Leuven*, 1941.

(2) Van F. PRIMS verschenen ondertussen nog :

Geschiedenis van Antwerpen VII. Onder de eerste Habsburgers

HOOGSTRATEN.

22. SCHIJNDEL, B. W. VAN — Hoogstraten's oude huizen en familie's II. *Hok IX* (1941), 245-386.

Voortzetting van de *Bibl.* 1940, nr 28 vermelde studie, waarin vele huisnamen, geslachtslijsten, en stambomen worden onderzocht. Interessant zijn ook de plannen en de uithangborden van het oude Hoogstraten.

MECHELEN.

23. UYTTERHOEVEN, J. en STEURS, V. — De plaatsnamen van Mechelen binnen de oude wallen (vervolg). *Mech. Bijdr.* VIII (1941), 42-74 ; 111-16 ; 137-51.

Zie *Bibl.* 1940, nr 29.

Voortzetting van het rijk gedocumenteerd glossarium nrs 221 (*Kanunnik De Deckerstraat*) tot 307 (*Kramers Toren*).

(1477-1555). 3^e Boek : Geestelijke orde. *Antwerpen*, 1940 ; VIII. Met Spanje (1555-1715). 1^e Boek : De politieke orde. *Antwerpen*, 1941.

Voor de geschiedenis van ANTWERPEN zal men verder nog raadplegen :

GROODT, F. DE — Cantecroy. Burcht en heerlijkheid bij Antwerpen. *Antwerpen* [1934].

Historische (vooral bouwkundige) beschrijving van de vermaarde burcht te Mortsel, met illustraties.

Zie op blz. 32-33 de verklaring van de naam *Cantecroy*, aan de hand van oudere vormen, waarbij echter de bronnenopgave wordt verwaarloosd.

— Gedachten over de urbanisatie van oud Antwerpen. *Toer.* XX (1941), 17-21.

Kaartje van het oude stadsgedeelte langs de Schelde-oever, naar PRIMS, op blz. 20.

LAAR, A. VAN — Bibliographie van de geschiedenis van de stad Antwerpen II. *Antwerpen*, 1939.

Rec. SMEDT, O. DE. *Ned. Hist.* III (1940/41), 197-200.

LATTIN, A. DE — Evoluties van het Antwerpsche stadsbeeld. *Geschiedkundige kronijken I. Antwerpen*, 1940.

Ten slotte kunnen hier nog vermeld worden de uitgaven van de „Dienst voor propaganda en toerisme in opdracht van het comité der Antwerpsche propaganda-weken” o. m. : F. CLIJMANS, *Antwerpsche kerken en haar kunstschaten. Antwerpen*, 1939. — Id., *Poortjes en Mariabeelden in het oude Antwerpen. Antwerpen*, 1941. — F. PRIMS-M. VERBEECK, *Het Antwerpsch stadsarchief. Antwerpen*, 1941.

24. UYTTERHOEVEN, J. — Aanvullende nota's. *Mech. Bijdr.* VIII (1941), 110.

1. De benaming Katerveire te O. L. Vrouw Waver. Zie *Bibl.* 1936, nr 44.

2. Belgo-Romeinse woning te Leest op de plaats *Stawerk*, *Stawerk* = steen- of steinwerk.

25. HEYST, J. G. VAN — De goederen, cijnzen en tienden der Commanderij van Pitsemburg binnen en buiten Mechelen naar Hugo van Tsgravenzande (1420). *O. K. Mech.* XLVI (1941), 23-51.

S. publiceert een aantal oorkonden die betrekking hebben op de stad Mechelen en tevens het register der straat- en plaatsnamen naar deze oorkonden (blz. 30) (1).

TIENEN.

26. WAUTERS, J. — Onze oude Peperstraat. *Thiinas* XV (1941), 1-28.

Historiek van deze straat en van de voornaamste gebouwen die er vroeger stonden: *Heilig-Geesthuis*, *Minderbroedersklooster*, *Kruisboog* (met de schuttersgilde), *Malta-huis*, *Refugie van Vrouwenperck* (Bernardinessen van Wezemaal-Rotselaar), met bijzonderheden over verschillende andere huizen, *de Lombaardenpoort*, *de Ankerbrug* en de hele omgeving. Met talrijke archief-excerpten, met opgave van de bron.

27. WOLFS, E. DE — De etymologie van den plaatsnaam Tienen. *Bibl.* 1940, nr 32.

Rec. L[EGROS], E. *Com. Top.* XV (1941), 258.

(1) Historische inlichtingen over Mechelen zal men verder aantreffen in:

GOOSSENS, K. — Mechelen, het paradijs aan de Dèle. *Antwerpen*, 1941.

Rec. VROEDE, P. DE. *O. K. Mech.* XLVI (1941), 117.

STEURS, V. — Het Olivetengesticht op den Kattenberg. *Mech. Bijdr.* VIII (1941), 75-80.

Rec. JOOSEN, H. *O. K. Mech.* XLVI (1941), 117.

VROEDE, P. DE — Het castrum te Mechelen. *O. K. Mech.* XLVI (1941), 81-89.

28. — Plaatsnamen te Tienen. *E. S.-Br.* XXIV (1941), 14-48; 85-104.

Deze bijdrage verscheen ook afzonderlijk in de reeks *TOPONYMICA* (Oostbrabantsche plaatsnamen. IX, 2. Tienen. *Lewven-Brussel*, 1941), aangevuld en omgewerkt volgens de in deze reeks geldende schikking. Ook de vroegere studie van S., *De etymologie van den plaatsnaam Tienen* (zie *Bibl.* 1940, nr 32), werd in verkorte vorm opgenomen (blz. 6-8).

Een aanzienlijk aantal van de ruim 300 plaatsnamen worden verklaard: *Aandoren* < **Aquini-durum* „de versterking van *Aquinius*” (Gall. *duro* „versterking”) (?); *Hof te Arvernen*, niet te verbinden met Fra. *Auvergne*, noch met de Kelt. volksstam der *Averni* die ald. woonde ten tijde van Caesar, maar < Gallo-Rom. **Arevernum* „bij een met elzen begroeid laagland” (Gall. *are* = voor, bij; Gall. *verno* = els) (?); *aspoel*, ontstaan uit **nakspoel* = nekkerspoel (J. LINDEMANS) (?), of „poel bij de eschboomen” (?); *Avendoren* < Gall. **Eburonnoduro* = de versterking bij de **Eburonna* (oude benaming van de Meen?) of (J. LINDEMANS) < Gall. **Abaronnoduro* = versterking aan de **Abaronna* (de beek der ijfboomen; Gall. *eburo* „ijfboom”) (?); *bakelein* = omheining voor varkens (?) < Mnl. *bake* = varken + Mnl. *lein* = sepiementum (naar GOEMANS); *bookmolen* = molen om kemp te „boken” (= kloppen); *Bruinessem* < **Bruninsheem* = de woning van **Brunin-* (vleivorm van *Bruno*), of (J. LINDEMANS) < **Bruningaheem*; *danebroek*, vroeger *daren-* = het malse broek, turfbroek (vgl. Nnl. *darink* = veen, turf); *driebek* = driehoekig stuk; *dullaard*, wsch. personificatie op -aard van *dul* = dom, dwaas; *eertsbeemdaken*, wsch. *eertse*, *aartse* < Mlat. *arca* = grenswal (J. LINDEMANS); *gaas* = de schuimende beek (vgl. Ndl. *gist*), of een verdietsing van de Rom. vorm van de Geet; *hechelken*, diminutief van *haag*; *ingelart* = persn. *Ingelhard*, of volksetym. vorm van Mnl. **ingenaert* = smalle aard, of personificering van Mnl. *eng*, *enk* = bouwland (?); *kabbeek* < Mnl. **katbeke* = beek langs een *katte* (verdedigingswerk, aarden beschutting, dam); *kamerbrug* < *canebrugge*, met *cane* < Gall. *camminos* „weg” (vgl. VANNÉRUS, *kiem*, *tchin*); *ketel*, *ketelken* = herinnering aan een verdwenen brouwerij (J. LINDEMANS), of diminutief van Mnl. *kete* = hut, schuur (?); *kistkerkhof* = „kerkhof voor arme mensen, waarvan de begraveniskosten gedragen werden door een fondatie geheeten *de kist*”

(J. LINDEMANS); *kommerij* = de gemeenschappelijke, openbare straat; *kruk*, verkorte vorm van Mnl. *crucgalge* = galg met een een dwarshout in de vorm van een T (?); *leeuwensteen* = wsch. „steen (grenssteen?) aan een *love*” (Mnl. *love* = luifel, voorportaal, schuur, villa, enz.); *meen*, bij voorkeur < **madunnia*, collectief van *mada* = weide; *minneborne* = openbare bron (Mnl. *meen*, *mein*); *mulk* < **mullekin* = kleine molen; *rondut* = corruptie van *redoute*; *roos*, *roosmolen* = corruptie van **roese*, dat wellicht hoort bij ww. *roesen*, dialectvorm van Mnl. *rusen* = lawaai maken (?); *wesar* = wellicht Rom. vorm van **wersart* = aard, land van slechte hoedanigheid (Kil. *wers*).

Deze bijdrage wordt besloten (blz. 99-102) met een overzicht van het uit de oude plaatsnaamvormen verzameld dialectisch (Zuidbrabants) materiaal (vocalisme, consonantisme, woordvorming).

C. — Varia.

29. BERGH, E. VAN DEN — Postele op ter heyden. *Tongerloo*, 1942.

„Rondgang door de bossen, de heide, de moeren, het dorp” (blz. 8-9). Kaart met de voorkomende toponiemen (blz. 10). Korte nota's over het Grootbos, het graf van Moeier Kraak, de Dorenbos, Lange Gracht, Galgeveld, de Weebos, de Drinkput, de Berg in 't Perk, Postel-loo (blz. 27 vlg.), de Lommelse Putten, het Stenen Kruis, het Russendorp, de Wurft, de Varkensdijk, enz.

Alphabetisch register van de plaatsnamen op blz. 193-99.

30. BOEN, D. — De afwatering van Calmpthout. *O. K. Esschen VIII* (1940), 58-62.

Vermeldt terloops een aantal beek-, moeren- en vennenamen. Schetskaart op blz. 59.

31. ERENS, A. — De beide Neten onder Maria Theresia. *Z. Kempen IX* (1940), 56-64; *X* (1941), 13-27.

Vermeldt een aanzienlijk aantal plaats- en vooral riviernamen.

32. † HORENBEECK, C. VAN---P(EETERS), K. C. — Wuustwezelsche plaatsnamen uit de XVe eeuw. *Wes. XII* (1938/40), 47-80.

Alfabetische lijst van plaatsnamen geëxcerpeerd uit de schepregisters (tot ca. 1550), de Acten Judiciaal en andere oude documenten van het gemeentelijk archief. De oude vormen worden in het zinsverband opgegeven en bij uitzondering verklaard : o. m. (blz. 52) *bleke* = vlakke, veld ; (blz. 60) *gouwe* = weg langsheen een water, sloot, watering ; (blz. 62-63) *Hilloo* > *Thillo* en vandaar de fn. *Van Thillo* ; (blz. 73) *rijt* = (af-)watering.

33. JANSSEN, J. E. — Geschiedkundige gids voor het heerlijk dorp Oostmalle. *Tax. N. R. XIII* (1941), 169-94.

Etymologie van de gemeentenaam naar A. CARNOÿ. Over de toponymie handelt S. op blz. 173-75 en deelt o. m. de gehuchtnamen en een reeks veld-, bos-, heide-, hoeve-, straat- en herbergnamen mede, evenwel zonder oude vormen. Verder worden uit een cijnsboek van 1428-29, 26 toponiemen opgegeven. Blz. 192-94: „Bibliographie”.

34. KANORA, H. — Ekeren. De bierproevers van Ekeren. *Meng. Cornelissen = Oudh. K. XXXI* (1940), 20-29.

Volksetymologische beschouwingen over de naam Ekeren.

35. MEEUSEN, G. — Verkoop van zwart goed te Esschen-Kalmthout. *O. K. Esschen VIII* (1940), 13-31.

Lijst van de verschillende eigendommen der abdij van Tongerlo te Esschen-Kalmthout. Voor sommige hoeven geeft S. de oorspronkelijke tekst der aanplakbrieven voor de verkoop, waarin een vrij gedetailleerde beschrijving van die hoeven voorkomt.

36. — Inleiding tot de toponymie van Esschen. *O. K. Esschen VIII* (1940), 77-97.

De oude cijnsboeken, berustend op het abdijsarchief te Tongerlo, zijn de voornaamste bron voor de plaatsnamenstudie van Esschen-Kalmthout. Na een korte nota over deze belangrijke reeks cijnsboeken (a° 1362-a° 1699), geeft S. de in het cijnsboek van 1362 voorkomende naamlijst van cijnsplichtigen, die zeer waardevol materiaal bevat voor de studie der persoons- en plaatsnamen. Deze bijdrage sluit (blz. 96-97) met een tabel der verschillende muntwaarden, ontleend aan het cijnsboek van 1518.

37. — Gerechtsheerlijkheid en gerechtsplaatsen te Esschen-Kalmthout. *O. K. Esschen VIII* (1940), 106-11.

Behandelt achtereenvolgens : De Boterbergen (Kalmthout), Hemelrijk (Esschen), Den Raaiberg (Esschen), De Schandpaal op den Heuvel (Esschen), en deelt voor elke dezer gerechtsplaatsen enkele archiefexcerpten mede.

38. NAUWELAERS, J. — Histoire de la ville de Vilvorde I. *Courtrai-Paris-Bruxelles*, 1941.

Eerste deel van een grootscheeps opgevatte historische monografie, waarin volgende hoofdstukken verband houden met de Vilvoordse toponymie : de bronnen van de geschiedenis van Vilvoorde (blz. 13-26), topografie en ontwikkeling der stad (blz. 27-35), spelling en etymologie van de naam Vilvoorde (blz. 37-44) : S. wraakt de spelling *Vilvoorde* „cette forme bâtarde” (blz. 39), die het oude *Vilvoorden* heeft verdrongen, en geeft een overzicht van de voorgestelde verklaringen.

Verder behandelt S. : de Woluwe en de molens (blz. 351-77, met verschillende benamingen van de molens ald.), de herbergen en hun namen (blz. 379-90), de Lombaard en de *Lombaardstraat* (407-13), de vesten (blz. 491-516), de straten en de huizen (blz. 517-31, met talrijke huisnamen, inz. op blz. 529-31 ; zie ook blz. 329), het wegenisnet (blz. 533-46), het gehucht „Trois-Fontaines” (blz. 553-67), de lenen (569-602, o. m. *Ghinderachter*, *Absherberge*, *Straihem*, *Neerhof*, *Quadepapen*, *Herlaer*), twee beroemde huizen, nl. het *van Helmonthuis* (blz. 871-78) en de *Kijk-Uit* (blz. 879-84). Over dit laatste huis zie ook *Tour. Club XLVII* (1941), 154-56.

Ten slotte is deze studie zeer waardevol door de talrijke reproducties van oude plans, waarvan kunnen vermeld worden : kaart van Vilvoorde door Everaert a° 1757 (blz. 73), schema van de versterkte stad uit de 2^e helft der XVIe e. (blz. 118), kaart van M. Bollin XVIe e. (blz. 182), de meierij van Vilvoorde in het midden der XIVe e. (blz. 186) en in de XVIIe e. naar de kaart van N. Visscher (blz. 187), plan van Jacob van Deventer ca. 1550 (tegenover blz. 494), en vele andere plans, oude ontwerpen van steenwegen (blz. 260-61, 274-75), foto's e. d. m.

39. PEETERS, K. C. — Onze buurtgemeenschappen. *Ts. Gesch. Folk.* III (1940), 163-74.

Onderzoek van de oorspronkelijke structuur der Wuustwezelse gebuurten en gehuchten aansluitend bij VAN GORP (Bibl. 1940, nr 35) en bij de talrijke opstellen van F. PRIMS over de Kempische kolonisatiegeschiedenis. Vermeldt vele namen van gehuchten en gebuurten o. m. Brekelen, Kleinenberg, Westdoorn; Bleeken, Oude Baan, Heistraat, Veldvoort, Ginhoven, Veldhoven en van hoevencomplexen : Akkerveken, Gooreind, Noordheuvel, Uitgoor, Berkenrijs, enz. Belangrijke toponymische kaart tegenover blz. 174 (1).

(1) Verdere inlichtingen over enkele Antwerpse en Brabantse gemeenten zal men vinden in de volgende publicaties :

BAEYENS, A. — Teralfene. *Toer. XX* (1941), 152-53.

ERENS, A. — De molens in de Zuiderkempen. *Z. Kempen IX* (1940) ; *X* (1941), afz. pag.

GIELENS, A. — Twee valsche oude Nederlandsche oorkonden der abdij van Nazareth. *Ts. Gesch. Folkl. IV* (1941), 152-56.

De twee door P. J. GOETSCHALCKX in *Bijdr. IV* (1905), 157-59 (nr 1) en 161-62 (nr 3) gepubliceerde Vlaamse oorkonden dateren niet uit 1273, 1277, maar uit de 1^e helft der XVIIe eeuw.

HAVERMANS, A. — Geologisch-biologische nota's over het Esschen-donkbosch. *O. K. Esschen VIII* (1940), 44-57.

Met een bodemkaart tegenover blz. 44.

LINDEMANS, J. — Oude oorkonden betreffende de Meiseniers van Grimbergen. *E. S.-Br. XXIV* (1941), 193-203.

LINDEMANS, P. — De pachthoven van het Klooster der Urbanisten (Rijke Klaren) te Brussel. *E. S.-Br. XXIV* (1941), 82-85; 237-40.

1. Het Hof te Yzenbeek (Assche) ; 2. Het Hof te Bullenberg (St.-Kwintens-Lennik) ; 3. Het Hof te Kratenborg (Zemst). Met veel oude en moderne plaatsnamen.

— De pachthoven van de abdij Groot-Bijgaarden. *E. S.-Br. XXIV* (1941), 315-20.

Het Hof te Nieuwenhove (Zellik), Het Hof ter Hagen (Rossem-Wolvertem).

Zie *Bibl.* 1940, blz. 459 voetnoot.

MIEGHEM, R. C. VAN — Geschiedenis der gemeente Schoten. *Oude-God-Antwerpen*, 1940.

THEYS, C. — Geschiedenis van Drogenbosch. *E. S.-Br. XXIV* (1941), 66-81 ; 241-49 ; 257-60 ; 321-30.

Dorpsmonografie met, passim, archiefexcerpten, nuttig voor de toponymie, en (blz. 66) verklaring van de naam *Drogenbosch* op grond van de topografie. Wordt voortgezet.

AFD. IV. — LIMBURG en LUIK.

A. — Generalia.

40. DYCK, A. H. VAN — Bijdrage tot een toponymisch glossarium: *O. K. Hass.* XVI (1941), 185-207.
Eerste deel (*Aaks-Heerstraat*) van een verklärend glossarium der voornaamste bestanddelen. De voorgestelde taalkundige verklaringen zijn van zeer ongelijke waarde.
41. WIJER, H. J. VAN DE--LANGOHR, J. — Plaatsnamen te Kettenis. *V. T. V., Med.* XVII (1941), 86-91.
Negende stuk van „Plaatsnamen uit het N. O. van de provincie Luik”. Zie ook *Bibl.* 1940, nrs 38, 39.
42. — Plaatsnamen te Lontsen. *V. T. V., Med.* XVII XVII (1941), 92-96.
Tiende stuk van de bovenvermelde studie (1).

C. — Varia.

43. GORISSEN, M. — De toponiem Kommer, Kommel. *O. K. Hass.* XVI (1941), 161-64.
Kommer, kommel, commoent, comment, commet, enz. = *commende*, vgl. DUCANGE, *commenda* = praedia vel feuda, quae ad vitam et ad tempus utenda alicui concedebantur.
44. THIJIS, C. — Lommel. *Limb.* XXII (1940/41), 149-51.
Lommel = *lommer* of *loma* (franje) of *luma* (weidoorn)?
45. VOLS, J. — De Moerepoort te Tongeren. *O. K. Hass.* XVI (1941), 165-84.
Lijst van oude vormen, blz. 165-66.
- (1) Belangrijk voor de Limburgse toponymie zijn ook :
COENEN, J. — Limburgsche oorkonden. 4^e deel (vervolg). *Limb.* XXII (1940/41), 225-332* ; XXIII (1941/42), 333-40*.
LYNA, J. — De territoriale gerechtshoven van het graafschap Loon. *O. K. Hass.* XVI (1941), 55-72.

46. WEERD, H. VAN DE — De Herinxberg te Borgloon. *Limb.* XXIII (1941/42), 1-3.

Wsch. „ballingsoord voor melaatschen” (Mnl. *haerinxen* = bepaalde soort van melaatsen).

47. — Uit het verleden van Hoeselt (vervolg). *Limb.* XXII (1940/41), 101-08; 125-30; 145-48; 174-76; 192-95.

Zie *Bibl.* 1940, blz. 461 voetnoot.

S. deelt nuttige inlichtingen mede over enkele plaatselijke cijnsboeken, en een uitgebreide lijst van oude plaatsnamen. Uit het cijnsboek van 1561 en uit een register van het archief der O.-L.-Vrouwkerk te Tongeren (XVe e.) publiceert S. een groot aantal toponiemen (blz. 102-06) (1).

(1) Voor de historische studie van de plaatsnamen van deze streek kan men verder nog naslaan :

BOES, G. — De archeologische opgravingen in de voormalige abdij (thans seminarie) te St.-Truiden. *O. K. Hass.* XVI (1941), 33-54.

BUSSELS, M. — De bezittingen der abdij van St.-Truiden te Pelt. *O. K. Hass.* XVI (1941), 147-59.

— De kapel van Ordingen. *Limb.* XXII (1940/41), 57-63.

DANIËLS, G. — Oud Maaseik. *Maaseik*, z. j.

Rec. LEURS, S. *Toer.* XX (1941), 388.

WEERD, H. VAN DE. *Limb.* XXII (1940/41), 76.

GORISSEN, P. — Diepenbeek, betwist grondgebied tusschen Brabant en Luik. *O. K. Hass.* XVI (1941), 73-99.

JAMAR, H. — De Kerk te Oostham. *Z. Kempen* IX (1940), 49-55; X (1941), 1-8; 33-45.

— Beknopte geschiedenis van de dorpen der Zuiderkempen. 3. Leopoldsburg. *Tongerloo*, 1941.

LUX, G. — De eeredienst van Ste Bertilia te Rosmeer. *O. K. Hass.* XVI (1941), 209-17.

THYS, C. — Lommel, proeve van een geschiedenis onzer gemeente. *Kortenbosch-Lommel*, 1941.

Rec. H. V. *Limb.* XXII (1940/41), 244.

AFD. V. — OOST- en WEST-VLAANDEREN.

A. — Generalia.

48. LINDEMANS, J. — Plaatsnamen uit het Aalstersche. *V. T. V.*, *Med.* XVII (1941), 1-22 (1).

Aansluitend bij de reeds vroeger gepubliceerde excerpten uit het gebied van Aalst (zie *Bibl.* 1939, nr 65) deelt S., uit een register getiteld „Heerlijcken Renteboeck van St. Lieven Hautem” (XVe e.); een lijst van 220 plaatsnamen mede betreffende cijzen, in het bezit van de St.-Baafsabdij te Gent, in de gemeenten St.-Lievens-Houtem, Bavegem, Vlierzele en in de heerlijkheid Bruusbeke.

Talrijke plaatsnamen worden door S. verklaard in de „Aanteekeningen”, blz. 15-22. Zie o. m. *blaervelt* : *blaar*, bijvorm van *blaas*, in plaatsnamen „blaarvormige grondverhevenheid”; *bozstale* = bokkestal, niet persn. Bok, noch boomnaam *boek*, *beuk*; *bruusbeke* < **bursbeke* < **burisa* „het borrelende, bruisende water”, dezelfde naam als *Borsbeke*; *Derweinsvelt* = *Weinsvelt*?, persn. *Derwein*, der *Wein*, d’her *Wein*, of persn. *Derwin*? (vgl. *Darwin*); *drijtbosch* < Mnl. *dreet*, *drite*, Kil. *drijt* (*stercus*, *sordes*); *eedegale* = *eegale*, een heestergewas *gaal*, *heete gaal* als akkerscheiding?; *heet* = onvruchtbare, dorre vlakte, *heethaghe* = haag bij het *Heet*; *Honshuffel*, thans gehucht ’s Hondshuffel: *huffel*, *offel* is ongetwijfeld een naam voor laag, nat weiland (afleiding van *ouwe* „weiland aan een waterloop”, met dim. suffix *-el*, vgl. *mouw* : *moffel*) + *hons* = hond (dier)?, dus „slecht, drassig weiland”?; *hulenbroec* < *ul* „modderige bodem”; *ijs-hout* : in verband met *Isegem*? (*ijs* is niet te identificeren met ijs „bevroren water”, noch met ijzer, noch met een persn.); *crappen-eeke* = krappe, schrale eik; *poolnake* : *Pollenius*, *Polemnius* < *Podemnius* + *acum*?; *scivinc* : personificatie met *-ing* op Mnl. *scive* = schijf „het perceel dat een schijf, een snede uit een ander is; *streecgate* : *streke* = lang, uitgerekt stuk; *wijnborne* = *wij-*

(1) Als historische bijdragen over Vlaanderen wezen nog vermeld :

D’HONDT, J. — Het ontstaan van het vorstendom Vlaanderen. *Rev. Phil.* XX (1941), 533-72 (wordt voortgezet).

SMET, J. DE — Het bestuur van het graafschap Vlaanderen. Het Brugsche Vrije. De feodaliteit. De adel. *Brugge*, 1941².

borne „gewijde bron”, of een bron afgezet met *wijde* „teenwilg”? ;
zoeterbeke = volksetymologie voor oeterbeke?

49. OVERSTRAETEN, J. VAN — Wat vertellen ons de plaatsnamen uit het Aalstersche? *Toer.* XX (1941), 98-102 ; 143-46 ; 182-85 ; 205-07 (1).

In deze bijdrage wordt, aan de hand van de bekende studiën, de betekenis van talrijke Aalsterse plaatsnamen historisch en geografisch toegelicht. Tot de oudste lagen behoren namen als : *Dender, Alfene, Bever, Leuwebeek, Denderwindeke, Velzeke*. Achtereenvolgens verklaart S. de betekenis van de waternamen : *Erpe, Wieze, Lede, Smetlede, Lebbecke, Mijlbeke, Borsbeke, Ransbeke, Schaarbeek, Hazelbeek, Hoppelbeek, Wellebeek, Bruisbeke, Wellekensbeek, Wildebeek, Bontebeek, Pijpenbeek* (Mnl. *pipe* „smalle gracht”), *Zoetebeke, Hollebeke*, enz. Terloops worden ook de bestanddelen *voorde, ham, brug, vondel* toegelicht. Behandelt verder de toponiemen die wijzen op moerassen (*meer, broek*, Mnl. *wac, biest, babbelaar*), op hoogten en laagten (*berg, hals, helde, hilde, helle, leeuw, lede*, Germ. *humpa* (Impe), *munte, huffel, duin, kouter, neerveld, hoogstraat, diepestraat*, enz., *dal, kamp, guldenbodem, put*, enz., Mnl. *loc, loke* „kuil”), *motten en katten, op bossen (hout, loo, hard, herd, haag, vurst, warande, bosch, stokt, heestert, rode, houw, falloerde* = takkebos, *laar*, ook wolf-namen), op woeste gronden (*waver?*, *heide, (h)eede* of *(h)eet, driesch, oode* (in *Eenhoorn, Uwijk*), *veld*), grasland (*meersch, beemd, huffel, broek, wee(de)* = weide). Ten slotte de namen of elementen als : *boogaard, eusel, etting, aard, briel* = *bruul* (weide), *wisselweide, mijl* = moeras, *vrankerik* = vrijgeweide, *perre, bocht* of *boecht, vroomenmeersch, kalverdans*.

50. WILDE, J. DE — De groei der Waassche dorpen. I. Vrasene. *O. K. Waas* LII (1941), 33-51.

De studie bevat rijk en waardevol toponymisch materiaal

(1) Van de hand van J. VAN OVERSTRAETEN-F. COURTEAUX verscheen in *Nieuw Vlaanderen* VII (1941), nr 37, blz. 12 en nr 38, blz. 12 een bijdrage over : De straatnamen te Aalst. In hetzelfde weekblad werden over dit onderwerp nog gepubliceerd : E. AMTER, *Leuvensche straatnamen* (nr 39, blz. 12 — overgenomen uit *V. T. V., Med.* VIII (1932), 31-36) en J. VERCOULLIE, *De straatnamen van Gent* (nr 40, blz. 12 — overgedrukt uit *V. T. V., Med.* VIII (1932), 12-18).

en munt vooral uit door het plaatselijk onderzoek van de gemeente waardoor menige plaatsnaam een werkelijke betekenis krijgt.

Worden achtereenvolgens behandeld : de benamingen der waterlopen, de naam der gemeente (*Furas-hem*, de woonplaats aan de waterloop, de Verre?), de littekens der eerste bewoning en bebouwing, het Laar, de Kouter en de akkers, de weiden, het dorp, de oudste bevolking en het hofsysteem. Een schematische kaart (blz. 46) illustreert de ligging der behandelde toponiemen.

B. — Afzonderlijke steden en dorpen (1).

GENT.

51. POTTER, F. DE — Gent van den oudsten tijd tot heden (zestiende aflevering). *Gent*, 1933 (verschenen in 1939(?)).

Deze 16^e aflevering (blz. 269-508) sluit aan bij de vroeger verschenen afleveringen van het thans nog onvolledig VIIIe deel van „Gent, van den oudsten tijd tot heden. Geschiedkundige beschrijving der stad”. Dit werk vormt de IXe reeks van de bekende „Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen”.

Zie ook *Wet. Tijd.* VI (1941), 255.

52. VERMEULEN, J. — De Minnemeersch te Gent. *Ovla. Za.* XVI (1941), 79-111 ; 194-213.

Na een lang en verward overzicht van de mogelijke (!) verklaringen besluit S. dat de *minne*-namen ontstaan zijn uit *mille*, *mijl* = moeras, vloeibeemd (2).

(1) Over BRUGGE raadplege men verder nog :

MARCUS GERARDUS — Plan van Brugge, 1562. *Brugge*, 1941.

SMET, J. DE — Brugge in het begin van de XIIe eeuw. *Brugge*, 1941.

— In het middeleeuwsche Brugge. *Brugge*, 1938.

REC. OVERSTRAETEN, J. VAN. *Toer.* XX (1941), 492.

WERVEKE, A. VAN — Brugge en Antwerpen. Acht eeuwen Vlaamsche handel. *Gent*, 1941.

REC. GANSHOF, F. L. *Rev. Phil.* XX (1941), 675-78.

(2) Over Gent zal men nog naslaan :

PODEVJN, R. — De oorspronkelijke „vita Bavonis”. *O. G. Erf* XV (1941), 62-72.

X. — Berouw of Berauw. *Het Laatste Nieuws*, 20/4/41. Zie *Ovla. Za.*

XVI (1941), 123.

X. — Verkeerde vertalingen en oude zeden. *Het Laatste Nieuws*, 1/6/41. Zie *Ovla. Za.* XVI (1941), 168.

C. — Varia.

53. DEFRAEYE, L. — Een Westvlaamsche weg naar den Hemel. *V. T. V.*, *Med.* XVII (1941), 23-24.

Twee varianten op de bekende humoristische toponymische preek.

54. DELBAERE-DUMOULIN, J. — Leengoederen en leenrechten te Rumbek. *O. K. Kortrijk, Hand. N. R.* XVIII (1939/40), 110-30.

Vermeldt terloops de namen van beken, bruggen, meersen, putten en vijvers (blz. 111), de namen van de „voornaamste” der 42 lenen (blz. 123), tal van oude persoonsnamen, enz.

55. GAUBLomme, V. — Bijdrage tot de toponymie der stad Geeraardsbergen en omliggende. *V. T. V.*, *Med.* XVII (1941), 82-85.

Excerpten uit de oudste oorkonde (1333) van de Karthuiser-priorij St.-Maartens-Bosch van St.-Martens-Lierde, waarin vele straatnamen van Geeraardsbergen en verschillende plaatsnamen uit de omgeving voorkomen.

56. JANSSENS, P. — Barbierbeek en Oudhof te Bazel. *O. K. Waas* LII (1941), 27-32.

Barbier, de naam van een oud leengoed en van de beek daarbij, is volksetymologisch ontstaan over *Berbier*, *Burbure* (1480) uit *Bordbure* : 1242, *B. de Bordebure* ; 1401, *Bortburen*, volgens S. te verklaren uit Fri. *bord* (Wvla. *borre*, *börre*) = grens, grens-bron, grens-scheidingsbeek + Ogm. *huri* = huis, landhuis. Daar in 1401 het tolrecht van den markgraaf van Antwerpen zich uitstrekt „van Eendrecht toter Borburmuyden” meent S. dat deze namen moeten in verband gebracht worden met de vestiging van Friezen of met hun handel op de Schelde. Enkele aanduidingen over het actueel uitzicht van het Bordbur-hof en zijn eerste bewoners besluiten deze bijdrage.

57. KERSCHAYER, J. VAN — De uithangborden. Oude herbergen-afspanningen. Vlaamsch Hoofd en Zwijndrecht (Waas). *Geschiedkundige namen en folklore. Ts. Gesch. Folkkl.* III (1940), 112-31.

Allerhande nota's, met talrijke archiefexcerpten, over de volgende huisnamen : Den Prince Cardinael, Het Moriaenshoofd, Den Hert, De Sterre, De Croone, De Fortuyne, De Maeght van Ghent, De Half Maene, Het Smasken, De Roose, Den Witten Arend, Den Gulden Leeuw, Het Gulden Hooft, In St. Joris, De Swaene, De drie Coninghen, De St. Anna of De Cantinne, De Keete, Het Ankerken, Het Schippershuis (alle op het Vlaamsch Hoofd); St. Machutus, Het Bourgoensch Kruis, De Croone, St. Sebastiaen, Het Steenen Cruys, Den Rooden Leeuw, Den Hertog van Beieren, De Swaene, Drust wat, Het Vliet (te Zwijndrecht).

58. — De Scheldezwane in Borgerweert. *O. K. Waas* LII (1941), 5-12.

Over den (groten en kleinen) *swaennest*, thans *zwaelmsnesten*, en hunne cultuurhistorische betekenis.

59. MAHY — L'alleu de Bolognies à Brugelette. *Ann. cercle arch. Ath XXVII* (1941), 55-88.

Bolognies, a° 1119 *Baulengien* = „lieu planté de bouleaux”, liever dan „la maison de Bald ou de Bauduin” (blz. 55-56).

60. MEULEMEESTER, M. DE — Een Norbertinessenklooster te Petegem in de XIIe eeuw. *O. K. Deinze VIII* (1941), 53-72.

Rec. A. E. *Ann. Praem. XVII* (1941), 170-71.

Vermeldt terloops enkele oude vormen van de gemeentenaam Petegem en publiceert (blz. 71-72) drie schenkingsoorkonden (a° 1136, 1190), waarin enkele toponiemen voorkomen. Zie ook blz. 57 „Fragment van het plan van Petegem uit het Landboek van 1780”.

61. VERRIEST, L. — En lisant un „polyptyque”. *Ath au XIIIe siècle. Ann. cercle arch. Ath XXVII* (1941), 1-54.

Lijst van XIIIe-eeuwse anthroponiemen en toponiemen te Aat, op blz. 40-45 (1).

(1) Ook de volgende bijdragen zullen met vrucht geraadpleegd worden :

BAERT, G. — Duiventorens in Vlaanderen. *Toer. XX* (1941), 55-56 ; 174 ; 416-17.

- BÉTHUNE, J. DE — Bijdrage tot de geschiedenis van het vraagstuk der geldleeners te Kortrijk en van den „Berg van Barmhartigheid” dezer stad. *O. K. Kortrijk, Hand. N. R. XVIII* (1939/40), 156-80.
- BOEYKENS, G. — Geschiedenis van Baasrode. *Wetteren, z. d.* (1940). *Rec. L (INDEMANS), J. E. S.-Br. XXIV* (1941), 126-127.
- DEFRAEYE, L. — De vinkensociëteiten en de plaatsnaamkunde. *V. T. V., Med. XVII* (1941), 76.
- Lijst van Westvlaamse vinkensociëteiten die een naam dragen waarvoor de toponymie werd geraadpleegd.
- HUYS, E. — Bavichove, ses seigneurs, son église et son pèlerinage. *O. K. Kortrijk, Hand. N. R. XVIII* (1939/40), 20-35.
- JANSSENS, P. — Het kasteel en de vierschaar van Wissekerke (Bazel). *O. K. Waas LII* (1941), 79-88.
- IMPE, A. — Bijdragen voor de geschiedenis van Thielt en het Thieltse. *O. K. Kortrijk, Hand. N. R. XVIII* (1939/40), 131-55. Enkele plaatsnamen op blz. 151-53.
- MAERE, R. — De Onze-Lieve-Vrouwkerk van Deinze. Archaeologische studie. (Kon. Vla. Ac. v. België, Kl. Schoone Kunsten, Med. III, 4). *Brussel*, 1941.
- MOSSEVELDE, M. VAN — Een merkwaardige gemeente uit geschiedkundig oogpunt: Mespelare. *O. K. Dend., Ged. 3 r. I, afl. 2*, 54-60.
- NESTE, A. VAN — Notes historiques sur Dottignies. *O. K. Kortrijk, Hand. N. R. XVIII* (1939/40), 78-109.
- VELDE, H. VAN DE — Leupegem door de eeuwen heen. *Leupegem*, 1937.
- Rec. BRUYNE, L. DE. Toer. XX* (1941), 90.
- WILDE, J. DE — De kerkrekeningen van Elversele van 1583 tot 1750. *O. K. Waas LII* (1941), 89-133.
- Rec. D., J. Rev. Phil. XX* (1941), 822-23.
- Vermeldt ook talrijke persoonsnamen.

AFD. VI. — DE SPELLING DER VLAAMSE PLAATSNAMEN.

62. LESPINEUX, P. — Respect aux noms de lieux. *Tour. Club. XLVII* (1941), 65-66.

Protest tegen de vervanging van historische plaats- en straatnamen (vooral in de Brusselse omgeving) door namen van locale grootheden.

„... il faut se dire qu'un lieu dit a la même valeur qu'un monument car, comme lui, il exprime une réalité historique, fût-elle strictement locale. A ce titre, comme le monument, il fait partie de notre patrimoine commun et doit être protégé.”

63. — Encore les noms de lieux. *Tour. Club. XLVII* (1941), 125-26.

Over het overtollig gebruik van *rue/straat* bij straatnamen.

64. X. — Noms de rues et de lieux dits. — Changements. *Bull. Com. roy. Art et Arch. — Com. roy. Mon. et Sites LXXX* (1941), 39-40.

De Commissie voor Monumenten en Landschappen vraagt in dato 14 Juli 1941 aan den Secr. Gen. v. h. Min. van Bin. Za. en Volksgez. de straatnamen niet willekeurig te laten behandelen door de gemeente-besturen.

65. X. — Moere-bij-Veurne werd „De Moeren”. *Toer. XX* (1941), 23.

Door een Kon. Besl. van 8-5-1940 werd, op voorstel van onze Commissie, bovenstaande wijziging officieel gemaakt om vergissingen te doen verdwijnen (gelijknamige gemeente in het arr. Oostende).

AFD. VII. — HISTORISCHE en GEOGRAFISCHE
HULPMIDDELEN.

66. DRAYE, H. — De studie van de Vlaamsch-Waalsche taalgrenslin in België gedurende de hedendaagsche periode. *Louv. Bijdr.* XXXIII (1941), 61-112.

S. wijst op het veelzijdig belang van het onderzoek van het huidige verloop van de taalgrenslin en bespreekt in het I^e hoofdstuk de XIXe-eeuwse taalgrensenquêtes van COQUEBERT DE MONTBRET, van de Hollandse ambtenaars en van F. J. MONE. In het IIe hoofdstuk wordt de vraag gesteld in hoever de officiële taalstatistiek inlichtingen kan verstrekken over het verloop en de verschuivingen van de taalgrens gedurende de jongste honderd jaren : aan de hand van verschillende publicaties die, vooral van Duitse zijde, aan de resultaten van de volkstellingen gewijd werden, wordt bewezen dat de waarde van het statistisch materiaal zeer ongelijk is. De studie wordt voortgezet.

67. GANSHOF, F. L. — Voorstel tot voorbereiding en uitgave van een historisch woordenboek der Nederlandsche rechtstaal, met een verslag door E. I. STRUBBE. (Kon. Vla. Ac. v. België, Med. III, 3). *Brussel*, 1941.

68. — Over de stadsontwikkeling tusschen Loire en Rijn gedurende de middeleeuwen (Kon. Vla. Ac. v. België, Kl. Lett., Verhand. III, 1). *Brussel*, 1941.

Rec. L(INDEMANS), *J. E. S.-Br.* XXV (1942), 254-55.

Bestudeert, wat België betreft, de stadsorsprong en -ontwikkeling van Antwerpen, Brugge, Brussel, Gent, Ieper, Leuven, Maastricht, Mechelen, Doornik, Luik en Namen. Uiterst waardevol zijn de bibliografische voetnota's en de plattegronden van steden.

69. GUTENBRUNNER, S. — Germanische Frühzeit... zie *Bibl.* 1940, nr 50.

Rec. SCHOPPE, G. *Litbl. germ. rom. Phil.* LXII (1941), 81-83.
WÜHRER, K. *Mitt. öst. Inst. Gesch.* LIV (1941); 260-61.

70. HÖMBERG, A. — Grundfragen der deutschen Siedlungsforschung. *Berlin*, 1938.

- Rec. HUPPERTZ, B. *Rhein. Viert.* X (1940), 178-83.
 JAPIKSE, N. *Bijdr. vaderl. gesch. oudhk.* 8° r. II (1940/41), 278-79.
71. HUPPERTZ, B. — Räume und Schichten... zie *Bibl.* 1940, nr 52.
 Rec. ROTHERT, H. *Westf. Forsch.* III (1940), 198-99.
72. MAEYER, R. DE — De Romeinsche villa's in België... zie *Bibl.* 1937, nr 64 en 1940, nr 55.
 Rec. GESSLER, J. *Leuv. Bijdr. Bijblad XXXIII* (1941), 20-21.
73. — De overblijfselen der Romeinsche villa's... zie *Bibl.* 1940 nr 56.
 Rec. GEUBEL, A. *Rev. arch. hist. art XI* (1941), 265-66.
X. Arch. Lux. Bull. XVII (1941), 35-36.
74. MOREAU, E. DE — Histoire de l'Église... zie *Bibl.* 1940, nr 57.
 Rec. BERGERON, L. *Hist. Ts.* XX (1941), 151-53.
 CAMPENHAUSEN, H. VON. *Dt. Archiv. Gesch. Ma's V* (1941), 270.
 CLAEYS BOUUAERT, F. *Rev. hist. eccl.* XXXVII (1941), 226-29.
 GANSHOF, F. L. *Rev. Phil.* XX (1941), 719-42.
 ROLLAND, P. *Rev. belge d'arch. hist. art XI* (1941), 93-95.
 SPROEMBERG, H. *Ann. hist. Ver. f. d. Niederrh.* CXXXIX (1941), 158-61.
 STRACKE, D. A. *O. G. Erf XV* (1941), 262-63.
75. ROECK, M. DE — Het Land van Waas en Boom. Bijdrage tot de landstreken-geographie van België. *Ts. Ver. aandr. stud.* XI (1941), 33-234.
 Over de naam *Waas*, bij voorkeur te verklaren als „slijkerig land”, handelt S. op blz. 58-60 en 94-96. Interessant voor het toponymisch onderzoek van beide gebieden zijn verder : de oorspronkelijke plantenbekleding van Waas en Boom (blz. 93-97) en de verkeerswegen in Waas en Boom (blz. 207-08). In verband met de kolonisatiegeschiedenis bestudeert S. achtereenvolgens de landelijke nederzettingvormen (nederzettingstypes, bebouwingsstelsel, de huidige nederzettingvormen, de dorpsvormen), de stedelijke nederzettingvormen en de plattegronds-

vorm der hoeven van Waas en Boom (blz. 127-63). Zie ook de bibliografie op blz. 224-31.

76. SCHMIDT, L. — Geschichte der deutschen Stämme bis zum Ausgang der Völkerwanderung. Die Westgermanen I. Teil. *München*, 1938²; II. Teil, 1. Lief. (unter Mitwirkung von H. ZEISS). *München*, 1940².

Rec. BAUME, W. LA. *Alt Preussen* VI (1940), 32.

BEHRENS, G. *Mainzer Zs.* XXXV (1940), 91-92.

GOESSLER, P. *Germania* XV (1941), 62-64.

JAHN, M. *Dt. Literaturztg.* LXII (1941), 458-59.

VRIES, J. DE. *Museum* XLVIII (1940/41), 266-67.

WÜHRER, K. *Mitt. öst. Inst. Gesch.* LIV (1941), 256-59.

ZATSCHKE, H. *Dt. Archiv. f. Gesch. des Ma.* V (1941), 271-72.

77. TRÉFOIS, C. V. — De bouw der boerenhoeven in de Zuidelijke Nederlanden. *Antwerpen-Utrecht*, 1941.

Rec. K. P. D. *Volksk.* 2e r. II (1942), 91-92.

L. J. E. S.-Br. XXV (1942), 252-53.

Van denzelfden S. verscheen ook een historisch overzicht van de ontwikkeling der boerenhoeven: Van komwoning tot Vlaamse boerderij (De Seizoenen, 23). *Antwerpen*, 1941 (1).

78. URBAIN, Y. — La formation du réseau des voies navigables en Belgique. Développements du système des voies d'eau et politique des transports sous l'Ancien Régime. *Bull. Inst. rech. éc. Univ. Louvain* X (1939), 271-314.

Rec. M. A. A. *Rev. Phil.* XX (1941), 830-31.

79. WACHTER, L. DE — Een bibliografie van de Vlaamse gemeenten. *Wet. Tijd.* VI (1941), 97-102.

S. bespreekt doel, nut, indeling, enz. van zijn verzameling die nu reeds meer dan 46.000 nummers omvat (2).

(1) Vgl. ook J. TRIER- J. SCHEPERS, Das Bauernhaus im Reich und in den Niederlanden. *Dt. Archiv f. Landes u. Volksf.* V (1941), 11-25.

(2) Voor het onderzoek van Kempische plaatsnamen kunnen wij hier ook de aandacht vestigen op de nieuwe wetenschappelijke bibliotheek die dank zij de werking van J. E. JANSSEN en de leden

80. ZENDER, M. — Die Binnenwanderung Belgiens in völkischer Sicht. *Rhein. Viert. XI* (1941), 177-92 (1).

van „Taxandria” te Turnhout op 11 Aug. 1941 werd ingehuldigd en die 8.000 boekdelen bevat ten dienste van liefhebbers van geschiedenis, kunst, oudheidkunde en folklore (zie *Tax. N. R. XIII* (1941), 211).

(1) Volledigheidshalve worden hieronder enkele werken medegedeeld die bij de studie van de „nationale oudheidkunde”, een vooralsnog al te zeer verwaarloosd studieterrein, met vrucht zullen worden geraadpleegd :

ARNOULD, M. A. — Coup d'œil sur la Belgique préhistorique et protohistorique. *Bruxelles*, 1940.

BECKERS, H. J. — BECKERS, G. A. J. — Voorgeschiedenis van Zuid-Limburg. Twintig jaren archaeologisch onderzoek. *Maastricht*, 1940.

Rec. BYVANCK, A. W. *Museum XLIX* (1941/42), 14-16.

BYVANCK, A. W. — De voorgeschiedenis van Nederland. *Leiden*, 1940.

STAMPFUSS, R. — Die Franken. *Leipzig*, 1940 (Sonderdruck aus H. REINERTH, Vorgeschichte der deutschen Stämme. *Leipzig*, 1940, 3 Bde).

Rec. FAIDER-FEYTMANS, G. *Rev. Phil. XX* (1941), 665-67.

Enkele ontdekkingen en opgravingsberichten kunnen hier ook worden vermeld :

GEERKENS, H.-J. — Nota's over voorhistorische voorwerpen gevonden te Opglabbeek, Opoeteren en Ophoven-Geistingen. *O. K. Hass. XVI* (1941), 11-19.

Vermeldt terloops ook de naam van de plaats waar de ontdekkingen gedaan werden.

SMITS, G. — Voorhistorische werktuigen. *O. K. Hass. XVI* (1941), 19-32.

UYTTERHOEVEN, J. — Silex op den Zonnenberg (Pennepoel). *Mech. Bijdr. VIII* (1941), 95.

Met excerpten waarin enkele toponiemen voorkomen.

MAEYER, R. DE — Namen en feiten uit onze archeologische annalen. *Wet. Tijd. VI* (1941), 283-86.

Over de kringgrepuernevelden, waarvan de chronologie nog omstreden is.

BLANCKAERT, P. — Découverte d'un cimetière germanique en Boulonnais. *Lion Flandre XIII* (1941), 469-75.

FOUSS, E. P. — Le cimetière franc de Torgny. *Le Pays gaumais I* (1940), afl. 2-4.

BIJLAGE

De Studie van de Nederlandse Persoonsnamen in 1941

door K. ROELANDTS,
Aspirant N. F. W. O.

Ten overstaan van de steeds groeiende wetenschappelijke belangstelling voor het anthroponymisch onderzoek en van de onbetwistbaar rijke gegevens die op dit te onzent nog niet systematisch ontgonnen arbeidsveld voor de plaatsnamenstudie, de taalkunde en de cultuurgeschiedenis kunnen worden ingezameld, menen wij goed te doen de bijdragen van anthroponymischen aard, die voorheen verspreid in onze jaarlijkse bibliografische overzichten voorkwamen, in de toekomst in deze BIJLAGE samen te brengen.

Gedurende het afgelopen jaar dienen, behoudens de twee hierna samengevatte algemene bijdragen (van Noordnederlandse zijde) van P. J. MEERTENS (nr 1), en G. J. UITMAN (nr 2), enkele belangrijke bijdragen van Zuidnederlandse geleerden te worden vermeld, nl. de studiën van A. VAN GORP (nr 4), J. LINDEMANS (nrs 4-7) en van A. VAN LOEY (nr 8); anderdeels werd ook een begin gemaakt met het onderzoek van de geslachts- en persoonsnamen van enkele Kempische gemeenten; een onderzoek dat stellig zou moeten worden uitgebreid tot een groot aantal steden en dorpen, terwijl ten slotte de afkomst van enkele grote figuren werd opgespoord in opstellen van genealogische en anthroponymische aard (1).

(1) Zie o. m. over *Beethoven* : J. COOLS, Bijdrage tot de geschiedenis van de Haachtsche familie van Beethoven. *E. S.-Br.* XXIV (1941), 261-80 ; 334-43.

De naam *van Beethoven* wordt (blz. 339-40) in verband gebracht met den naam der hoeve *Bettenrode* (Tildonk). Belangrijke topo-

1. MEERTENS, P. J. — De betekenis van de Nederlandse familienamen (Bibliotheek voor geslacht- en wapenkunde onder redactie van C. Pama, nr 11). *Naarden*, 1941.

Rec. V(BIES), (J.) D(E). *Volkskunde* 2^e r. II (1942), 44.

In de inleiding erkent S. de verdienste van den Friesen medicus en oudheidkundige JOHAN WINKLER, en betreurt terecht dat de zeer belangrijke „studie der familienamen hier te lande een verwaarloosd, liever gezegd een nauwelijks ontgonnen terrein is” (blz. 4). Niet onbelangrijk zijn daarom de historische toelichtingen over het tot stand komen der (vaste) geslachtsnamen (blz. 5-15), deels door familietrots (bij de edelen), doch vooral noodzakelijk sinds het ontstaan van dichtbevolkte centra — betrekkelijk laat te Amsterdam, vroeger (XIVe-XVe e.) te Gent en te Brugge. Terloops deelt S. een korte statistiek mede van de meest verspreide familienamen in Nederland en in het buitenland, en wijst op enkele differentiëeringsmiddelen waartoe men bij zo vaak voorkomende familienamen zijn toevlucht moet nemen.

Het materiaal — ca. 3.000 namen, vooral verzameld uit WINKLER's De Nederlandsche geslachtsnamen in oorsprong, geschiedenis en beteekenis (*Haarlem*, 1885), J. E. ELIAS, De vroedschap van Amsterdam (*Haarlem*, 1903-05), P. D. DE VOS, De vroedschap van Zierikzee (*Middelburg*, 1931) en uit de stadsrekeningen van Deventer, Middelburg en Nijmegen — wordt behandeld in 4 groepen, waartoe veruit het grootste aantal familienamen zijn terug te brengen: 1. patronymica (blz. 16-29); 2. geografische namen, huisnamen en namen ontleend aan uithangborden en gevelstenen (blz. 30-39); 3. beroepsnamen (blz. 40-44); 4. namen ontleend aan lichamelijke en geestelijke eigenschappen (blz. 45-47).

Tot de eerste groep (patronymica en metronymica) behoren de oudste van onze geslachtsnamen, o. m. gevormd met *-sone* (*Gode Gheridesone*), *-kint* (*Johan Lijsenkint*), genitief-uitgang (*Heyne Beelen*, *Ghert Jordaens*), *-ing* (*Heynike Abbing*; in Saksische en Friese streken resp. *-ink* en *-inga*). Bij uitzondering werd dit

nymische gegevens over Haacht en omgeving op blz. 267-72 en een toponymische kaart op blz. 267.

Over de Oostvlaamse afkomst der voorouders van *Vondel* zie *Wet. Tijd.* VI (1941), 195; 217 en *D. W. B.* 1941, 421, naar aanleiding van een opstel van P. C. BOEREN in *Vondelkroniek*, Juni 1941.

laatste suffix ook gehecht aan beroepsnamen (*Gerardus Borchgreving*), bijnamen (*Nicolaus Dullinc*), woningsnamen (*Johan to Hamming*, naast *Johan van der* of *ton Hamme*; vgl. verder *Hesseling*, *Maeterlinck*, *Huizinga*). Slechts zelden komt een onverbogen vaders- of moedersnaam voor als geslachtsnaam (*Johan Lucas*, *Johan Bet*). Dubbele namen zijn weinig gebruikelijk buiten Vlaanderen en Zeeland: *Koppejans* uit (*Ja*)*cop Jan*, *Coppieters*, *Koppenol* uit *Cop Nol*. Volgens S. zijn hierbij ook te rangschikken namen als *Paling*, *Bok*, *Bot*, *Duif* (oorspr. diernamen), *Bloem*, *Boon*, *Rogge*, *Thijm* (oorspr. plantnamen), *lente*, *zomer*, *winter*, enz. Zeer welkom is verder de (fragmentarische) alfabetische lijst van voornamen met de er van afgeleide familienamen (blz. 21-28). Ten slotte volgt een nota over namen met een Griekse (-des: *Hermanides*) of Latijnse uitgang (-us: *Kilianus*, *Grotius*, *Cuperus* < *Kuiper* (of oorspr. *Couper* uit Schotland?, zie blz. 52), *Verdenius* < pln. *Verden*, *Werumeus* < pln. *Wierum*; gen.-uitg.: *Adriani*, *Conradi*, *Michaëlis*), en over in het Latijn vertaalde namen (*Jan de Backer* > *Johannes Pistorius*, *Jelle Smit* > *Gellius Faber*).

In de tweede reeks zijn ook verschillende vormingen te onderscheiden: eensdeels *van Veldeke*, *van Maerlant*, *van Lier*, anderdeels *Bakhuizen*, *Beets*, *Holland*; verder *de Swaef*, *de Waal*, *Spanjaard*, *Piecaert*, enz. In het Fries, afleidingen op -a en -stra: *Kielstra* < *Kiel*, *Salverda* < *Salwert*. Algemene aardrijkskundige namen schuilen in: *van Dam*, *van Dijk*, *Verhagen*, *Vermeer*, *Verwey*, *Bilderdijk*, *Utenhove*, *ten Kate*, *ter Braak*, enz. Oorspronkelijk huisnamen of gevelstenen zijn de familienamen *Schaeck*, *Calff*, *Nachtglas*, *Bontekoe*, *Draeck*, *de Wolf*, *Bosboom* (= buksboom), *Geelvinck* (schippersnaam, oorspr. naam van zijn schip), enz. Doch steeds waarschuwt S. voor al te voorbarige afleidingen; men bekomt slechts betrekkelijke zekerheid na grondig onderzoek van de geschiedenis van elke familie afzonderlijk.

Van de beroepsnamen vermelden we: *Breefdrager*, *Baljuw*, *Gezelle*, *Krijgsman*, *Maarschalk*, (*de*) *Jager* (= geitenhoeder), *Huysmans*, *Schuttevaer* (= scutevarer), *Timmerman(s)*, *Mostard*, *Pel* (eigenaar van een pelmolen), *Schoen*, *Kaat*, *Mossel*.

In de laatste groep zijn o. m. aan te wijzen: *Platvoet*, *Sconeals*, *Treurniet*, *de Groot*, *de Vroede*, *Ligthart*, *Schimmelpenninck*, *Dullaard*, *Kind*, *de Neef*, *Post(h)umus* (of uit voornaam *Post*?, zie blz. 26), *de Vriend*, *Zondag*.

Opmerking verdienen ten slotte de dubbele geslachtsnamen

(blz. 47-48), ontstaan door toevoeging van de familienaam der moeder (*Adama van Scheltema*), van een der voorouders (*Roland Holst*), of van de naam van een heerlijkheid (*Hoynck van Papendrecht*), of door een geslachtsnaam als laatste voornaam te geven (*Linthorst Homan, Kits Nieuwenkamp*). Combinaties van drie namen zijn zelfs mogelijk (*Rengers Hora Siccama*).

Een kies probleem, doch tevens zeer belangrijk voor de geschiedenis der migratie, is dit van de geografische verbreiding der familienamen (blz. 48-54), waarover S. het volgende mededeelt : kenmerkend Fries zijn de fn. op *-a, -inga, -ma, -sma, -stra*, enz., en de van Friese mansvoornamen afgeleide patronymica op *-s, -sz, -n, -ns* (*Douwes, Meinesz, Tiddens*) ; typisch Gronings zijn de Friese fn. op *-sema* (*Geertsema*), *-ker* (*Hofker*), *-tjer* (*Woltjer*) ; voor Drente, naast voormelde, ook de patronymica op *-(i)nge* (*Ebbinge, Steenge*) ; kenmerkend voor Overijssel : *ten, ter* en *te* (*ten Brink, ten Kate, ter Braak, te Lintum*) en de Saksische patronymica op *-ink* (*Immink*) ; voor Saksische streken over het algemeen : tweelettergeregipe namen op *-e* (*Rogge, Vinke, Witte*) ; voor N.-Holland : éénlettergeregipe (zeer korte) namen, als *Baas, Bak, Bal, Bijl, Hes, Oud* ; voor Zeeland : patronymica op *-se* (*Aarnoudse, Adriaanse, Lievense*) ; Vlaams zijn : *Dhondt, Bruynoghe, Verhaegen* ; Brabants : namen met gen. *-s* achter de eigenlijke naam, soms ook er vóór (*Cuypers, Smits, Smulders, Spapens*) ; Limburgs : namen met *ng* i. p. v. *nd*, als *Ingenhoes, Aengenent* (= aen den ent). Zuid-Nederland onderscheidt zich in het algemeen door archaïstische spelling (*de Meulenaere, de Corte*) en door namen op *-aert* (*Blancquaert, Lombaert*). Vreemde namen als Franse, Duitse, Noorse, enz. zijn soms moeilijk thuis te wijzen, door vernederlandsing der spelling (*Kneppelhout* < *Cluppelholt, Koenen* < *Könen*), verbastering (*Goedeljee* < *godaillier, Labrijn* < *le Brit*), of door letterlijke vertaling (*de Groot* < *le Grand*). Hieruit vloeit eens te meer voort dat men, zoals voor elke etymologie, nooit de herkomst van een bepaalde fn. zal vinden, zonder te beschikken over oude vormen. En daarom is de ficheringsarbeid, die sinds 20 jaar ongeveer verricht wordt door het Bureau voor Historische Demografie (Rijksbureau voor Genealogie) te 's-Gravenhage, een rijke belofte voor de Nederlandse anthroponymie.

Dit boekje, bedoeld als „populaire inleiding... op het gebied der Nederlandse familienamen” (blz. 3), doch over het algemeen ook wetenschappelijk uitgewerkt, sluit (blz. 59-62) met een

waardevolle literatuurlijst, waarin o. m. de Nederlandse studiën over doop- en familienamen vermeld worden, verschillende bronnen voor persoonsnamen, benevens Duitse, Zwitserse, Engelse en Franse werken.

2. UITMAN, G. J. — Hoe komen wij aan onze namen? Oorsprong en betekenis van onze familie- en voornamen (met een woord ter inleiding van C. G. N. DE VOOYS). *Amsterdam*, 1941.

S. wenst „voor niet-deskundigen een samenvattend populair-wetenschappelijk overzicht te geven” (blz. 8), vooral steunend op het materiaal en de verklaringen van J. WINKLER. Bovendien werd dankbaar gebruik gemaakt van A. BÄHNISCH, *Die deutschen Personennamen (Leipzig-Berlin, 1920³)* en A. DAUZAT, *Les noms de personnes, origine et évolution (Paris, 1925)*. Werd deze studie, door toepassing der vergelijkende methode (verwijzingen naar Duitse, Franse, Engelse, soms ook Latijnse of Griekse namen), ruimer opgevat dan voormelde, toch heeft men de indruk dat „de overstelpende stof” (blz. 5, C. G. N. DE VOOYS) niet genoegzaam werd beheerst, en de voorstelling van het geheel duidelijker had moeten zijn om volledig geslaagd te kunnen heten.

Na een zeer beknopt overzicht van de studie der geslachtsnamen (blz. 16-20), worden in verband met „onze voornamen” verschillende problemen van de vroegere en huidige naamgeving behandeld (blz. 21-36): in de eerste plaats bepaald door de keuze der ouders, die geleid wordt door wettelijke en religieuze voorschriften, doch niet minder door gebruik (familietraditie) en mode. Verschillende factoren komen hierbij in aanmerking, zoals: een lichaamseigenschap (*Plautus* = platvoet), omstandigheden bij de geboorte (bij vondelingen, Fra. *Champi, Trouvé*), godsdienstige overtuiging (heiligennaam aan alle christenen als doopnaam opgelegd door het concilie van Trente in 1563; vgl. het werk van J. J. GRAAF). In onze oudste namen weerspiegelt zich de hele Germaanse levensvisie van helden, wapenen en strijd (*Gerhard, Diederik, Frederik, Hendrik, Berenhard, Everhard, Meindert* < *Maginhard, -brecht, Koenraad*); soms werd de bescherming der goden ingeroepen (*Irmin* in *Hermingard*, ook in *(H)ermina?*). Doch reeds vroeg ging de eigenlijke betekenis van de naam verloren (vgl., volgens S., samenstellingen als *Hildegonde, Fredegonde, Gerbrand, Ferdinand, Wilhelm*). Belangrijk

zijn de vleinamen, o. m. gevormd op *-o*, *-io*, *-ilo* : *Pippinus*, *Pepijn*, *Peppo*, *Poppo*, ook *Popko* = kleine, lief kindje ; *Brinio*, *Gaisio*, *Gaiso*, *Burgio*, *Burgo* ; *Hildebrand* > *Hildjo*, *Hildo*, *Hiddo*, *Hiddiko*, *Hiddikin* ; hierbij ook *Karel* = mijn jongen, flinke jongen. Sinds de XIIIe eeuw werd de invloed van Christendom en literatuur (*Roland*, *Olivier*) zeer duidelijk : *Jacob*, *Katherine*, *Pieter*, *Clare*, *Jan*, *Simon*, enz., vernederlandst in *Maartje* en *Mietje* (Maria of Martha), *Maarten* (Martinus), *Gielis* of *Gilles* (Egidius), *Claes* en *Cole* (Nicolaas), *Lijs* en *Bet* (Elizabeth), *Teeuwes* (Matheus), *Meeuwes* (Bartholomeus), *Teunis* (Antonius), *Pleuntje* (Apollonia), *Stijntje* (Christina) ; ook namen met Godin vervanging van Ogerm. elementen : *Godhard*. De Hervorming bracht Bijbelse namen (*Abraham*, *Judith*), de Renaissance klasieke (*Mazimiliaan*, *Julius*), In de dagelijkse omgang wordt gestreefd naar zeer korte vormen, waarbij het vaak tot excessen komt als *Pop*, *Pip*, *Bé*, *Dop*, *Kiek*.

In het volgende hoofdstuk (blz. 37-49), waarmede de studie der geslachtsnamen aanvangt, komt S. terug op de betekenis der oorspronkelijke naamgeving (voorteken voor de toekomst, enz.), behandelt de hele evolutie (oorspr. voor elke persoon slechts één naam), van de veranderlijke bijnamen tot de huidige vaste geslachtsnamen (het eerst bij de adel, slechts algemeen verplicht bij decreet van 1811 en koninklijk besluit van 1825), en beschrijft dan de oudste en voornaamste soort van familienamen, nl. de patronymica en metronymica op *-ing* (productief tot omstreeks het jaar 1000 ; vgl. ook vroeger *Brunhilda*, dochter van *Bruno* en *Hildegunda*), *-zoon* (na het jaar 1000) > *-son*, *-sen*, *-se* (Paul *Jansen* ; vgl. Omar ben Osman, Osman ibn Oman, Paul Ivanowitz), volgens S. verder verkort tot eenvoudige genitief (*Willems*). „Quasi-patronymica” zijn namen als *Timmermans*, *Greven*, *Kievits* (oorspr. iemand die snel liep ; vgl. snoek = die goed kon zwemmen) ; stapelvormen (van het type *Hemmingson*) : *Huigens*, *Fokkens*, *Tonkens*, e. d. Afzonderlijk staat de Friese groep op *-a* (oorspr. zw. genit., veel gebruikt vóór 1500 : *Jella* = zoon van *Jelle* ; hiernaast *Jelles*, sterke genit. ; ook achter pln.: *Rauwerda*), op *-ma* (*Jellema*, *Roukema* = zoon van *Rouke* ; dial. bijvorm *-na*), *-sma* (*Boersma*, Gronings *Boërsema*), *-stra* (afleidingen van plaatsnamen).

De studie wordt dan verder, naar het plan van J. WINKLER, ingedeeld in verschillende hoofdstukken, waarbij telkens het ontstaan van iedere bepaalde soort van geslachtsnamen klaar

wordt toegelicht. Vooreerst de geslachtsnamen van volkenkundige aard of aan bijzondere aardrijkskundige namen ontleend (blz. 50-64) : van ca. 1050 af ontstaan bij de oude adel (*Ludwig von Baiern, Wolfram von Eschenbach*), doch weldra uitgebreid (*Hoffmann von Fallersleben, De Waele, Wal(la)ch = Bloch, Blok* (Joods-Duitse mengeltaal), *De Vries, Essenius, Van Nierop = Niedorp* (nieuw), *Van Traa < Ter-Aa, Stolk < Stolwijk, Grol(l) < Groenlo, (H)olierook < Hooglederhoek*, enz.). Hierbij hoort Fri. *-stra*, tegenwoordig *-ster* (oorspr. bijw. nw., dan zelfst. nw., tenslotte fn.), Lat. *a* (*Thomassen à Thuessink*).

In nauw verband met deze staan de geslachtsnamen ontleend aan algemeen aardrijkskundige namen (blz. 65-94), die zoals de vorige „meestal pas na 1100 tot een naam” zouden geworden zijn : *van den Berg, van Dijk*, e. d. m. Deze namen zijn zeer talrijk over geheel ons taalgebied, maar komen toch meest voor in Holland, Brabant en in Vlaanderen. Enkele belangrijke bestanddelen worden toegelicht, o. m. : *rode* of *rade*, *ooi* (en (land)ouwe volgens S. uit Mnl. *ode* „eenzaam, woest” !), *broek, bulk* of *bilk* (Vla., „een door een haag, heining of sloot omgeven stuk weiland, b. v. een ossebilk”), *bregge* (= brug), *dries, ho(o)rn* (Fri. = hoek), *horst* (= roofvogelnest, ook dichtbegroeid bosje), *koog* of *kaag* (ook *keeg* = polder, vooral Fri.), *zwet* (= grensscheiding, vooral Fri. ; *Zwetheul* = grenssloot), *wiel*. De meeste „zwaarwichtige namen” (vgl. *Verwatermeulen*) horen thuis in Z.-Nederland ; zij zijn samengesteld met : *veld, akker, huis, hof* (ook *hove, have*), *oever, berg, dal, duin, beek* (*Dievenbag* wsch. < Tiefenbach), *sloot, vliet, gracht, water, poel, moer, dijk, dam, veer, sluis* (*Ver-sluijs*, naast Fri. *Van Zijl* en Vla. *Van 't Sas*), enz. Wat de vorming betreft, zijn volgende types te onderscheiden : *Berg, De Bergh, Van Dam, Van den Berg, Vermeer* (*Ver-* is volgens S. gecontraheerd uit *van der* — meest in het Zuiden, onbekend in Friesland), *Aan de Kerk* (ook *An de Weg*), *Bij de Kerk(e)* (plaatsnaam *Bimolt* < Bi'm Holt, fn. *Biederlack* < Bi der Lack), *Buitendijk, Binnendijk, Op den Akker* (*Op de Macks*, verwant met Mnl. *make, maec* = legaat of andere uiterste wilsbeschikking?), *Onderwater, Voor den Haak, Agtereek* (= achter den eik), *Overdijk* (ook *Overdijkink* ; vgl. *Overdiep* < *diep* = stromend water, *Over 't Zet* < *set* = overzetveer, *Overdulve* < Ze. *dulve* = Mnl. *delf* „sloot”), *Incoul* (Limb. = kuil), *In den Klef* (*kleef, klief, klif* = hellende vlakte, heuvelhelling), *Uytenbroeck* (vgl. *Witterwulghe* < *Wtterwulghe, Wittenrood* < *Wttenrode*), *Te Winkel*,

Ten Brink, Ter Weeme (ouder *Tho Pass* of *Thopas* < Gelders *pas* = bosje, *Thoe Bosch, Toepoel, Then Berge, Ther Busch*, vgl. *Tinbergen, Tinholt*; onder vreemde invloed *Thorbecke, Tombrink, Tongronde*), (*Van Son*) tot *Gellicum, Van over 't Veld, Van op Bergh, Achter (op), Van Ginder-achter*. Hierbij sluit een interessante nota aan over de bepaald Friese vormen op *-a* en over de betekenis van enkele Friese bestanddelen. Van de talrijke bijzonderheden die deze groep vertoont vermelden wij nog: *de la Rochefoucauld* < *Foucauld de la Roche, Op den Zieke* < plaatsnaam *het Zieke(n)* = stedelijk armen- en ziekenhuis, *Arnold in gen Esschenbroek* (dial. = in den; vgl. *Aengeveld, Ingenbroich, Ingenhouz* = Limb. spelling, onder Holl. invloed ook *Ingenhoes*), *Houtekiet* (afgeleid van *keet*, Nedersaks. *kate*, oorspr. = *kot*; vgl. *Habecotee*, verfransing van *Habekotte* < Duits *Haberkotte*), „*Anslo* is een verbastering van *Oslo* in Noorwegen” (?), *Braakensiek* en *Noordziek* < *sieg, sieck* = laag, vochtig oord (oorspr. Hgd.) *Bongaerts* (uit *bogaard*, of uit *bonger* „speelman”?).

Een laatste belangrijke reeks vormen de geslachtsnamen, ontleend aan namen van ambten, bedrijven, enz. (blz. 95-106): *Bakker* (ook Fra. *Boulanger*), *Herder, De Bakker, Den Herder* (de vormen zonder lidw. meer in 't Noorden), *Hopman* (reeds in de XVIe e., naar Hgd. *Hauptmann*), *Kuytenbrouwer* (*kuyt* was een bijzonder soort bier, nog in Limburg bekend), *Schrynmaeckers* (dergelijke namen met gen. *-s* zijn meest Zndl.), *Weiman* (= jager, vgl. *weispel* = jacht), *Scheper(s)* (Saks. voor *Schaper* = herder), *Nieuwboer* (inz. Fri.; vgl. ook *Nieuwmeyer*), *Lutjeboer* (tegenover *Grooteboer*), *Dreckmeier* < *Dree-eek* (eik)-*meier*, *Wedemeyer* (volgens S. uit *weeme* „pastorie, boerderij”?), *Kampschreur* (= dorpskleermaker), *De Sitter* en *Schoesetter* (Brab. Vla., = Hgd. *Schuster* < Lat. *sutor*), *Van Dromolen* (= *Van de Roodemolen*), *Kruger* (Hgd. = kroeghouder), *Stokmans* (= stok- of gevangenbewaarder), *De La(e)t*. (vooral zuidelijk, = vrijgelaten horige); ook Lat.: *Viëtor* (= *Kuiper*, vgl. *Cuperus*), *Sartorius, Faber*; spottend: *Knieriem* (schöenmaker), *Hoefnagel, Latsma* (timmerman). Maar *Rovers* < (*H*)*rodfried* (vgl. *Govers* < „*Gotfried*”), *Burgers* < *burger* (vgl. *Poorter*) of persn. *Borchart*?

Onder de „geslachtsnamen van allerlei oorsprong” (blz. 107-60) deelt S. allerhande bijzonderheden mede over de maagschapsnamen ontleend aan: persoonlijke eigenschappen (blz. 107-14), huisnamen (blz. 114-18), diernamen (blz. 118-24; vaak oude persn.), plantennamen (blz. 124-26; vaak huiskerm), delfstoffen

(blz. 126-27), namen uit de natuur (blz. 127-29; vaak huismerk), lichaamsdelen (blz. 129-30), spijzen, dranken en kledingstukken (blz. 130-34), namen van munten (blz. 134-37), verwantschapsnamen (blz. 137-41), namen van heiligen, goden en godinnen (blz. 141-43), abstracte begrippen (blz. 143-45); ook over „merkwaardige geslachtsnamen” (blz. 145-56): *Zonderpan*, *Hoeezo*, *Vroegindewey*, *Olievijf* (*Olivier*), *Roosenik* < *Roos* (naam van zijn vrouw) en *ik*, *Zeekats* (corruptie van *C. Cats*), *Vodegel* (= *De Vogel*), *Reeb*, *Kijdsmeir*, *Ednenov* (door de kolonisten *Beer*, *Riemsdijk*, *Von Ende* geschonken aan hun buitenechtelijke kinderen in Oost-Indië), *Efdee* (= F. D.), *Erbee* (= R. B.), enz.; ten slotte over geslachtsnamen in de gebiedende wijs (blz. 156-60), als *Stichdenreuter*, *Haltaufderheide*, *Thugut*, *Breekpot*, *Maakal*.

Daarna (blz. 161-78) geeft S. een proeve van een andere eveneens aan WINKLER ontleende indeling, in hoofdzaak uitgaande van de geografische verspreiding der familienamen: onderscheid tussen Noord- en Zuid-Nederland (blz. 161-63) en tussen de verschillende Noordnederlandse gewesten (blz. 163-65), dialectische kenmerken (blz. 165-69), Ndl. familienamen buiten de landsgrenzen (blz. 169-70), geslachtsnamen eigen aan Ndl. Joden (blz. 170-73), vreemde namen in Nederland (blz. 173-75), Latijnse en Griekse namen (blz. 175-77), curiosa (blz. 177-78) als *Van Beneden*: *Van Boven*, *Hooisma*: *Strooisma*, *Viets* („be-roemde rijwielhandelaar of fietsenmaker” in Wageningen).

In verband met de dubbele of samengestelde geslachtsnamen (blz. 179-84), waarvan S. enkele door hem verzamelde voorbeelden opgeeft, worden ook de bezwaren meegedeeld, van officiële zijde tegen dergelijke namen ingebracht. De houding van de regering tegenover de persoonsnamen (wettelijke voorschriften, o. m. betreffende naamsverandering) wordt dan verder beschreven (blz. 185-90; zie ook blz. 35-36), aan de hand van A. VRIEZE, *De strijd om de geslachtsnamen* (*Alphen a/Rijn*, 1940). Na een korte nota over bijnamen en pseudoniemen (blz. 191-93), besluit S. dat ook bij de studie der persoonsnamen een wetenschappelijke basis vereist is, rekening houdend met de onbepaalde grilligheid der naamgeving (vgl. b. v. de fn. *Cabame* < *Caspar-Balthasar-Melchior*).

In deze studie, zonder wetenschappelijke pretenties, ontbreekt een register en een literatuurlijst; af en toe slechts wordt naar enkele werken en bijdragen verwezen.

3. GORP, A. VAN — Het praefix „ver” in Kempische familienamen, met een Wederwoord van Dr J. LINDEMANS. *V. T. V., Med.* XVII (1941), 25-42.

In de bijdrage van J. LINDEMANS, Het praefix *ver* in familienamen... zie *Bibl.* 1940, nr 18 wraakt S. de stelling dat in de XIVe-eeuwse documenten *van der* en *ver-* nog goed uit mekaar gehouden worden (LINDEMANS, 270), vermits in het cijnsboek van Turnhout en omliggende van 1368 dezelfde namen nu eens met *van der* (*den*), dan weer met *ver-* worden aangetroffen (zie de lijsten, blz. 25-28). Verder meent S. dat familienamen met *van den*, *van der* rechtstreeks afstammen van plaatsnamen die nog met het bepaald lidwoord gebruikt werden, dus nog levend waren : de mere, de stokt, de heze, enz. ; bij deze alleen zijn vormen met *ten*, *ter* < *te den*, *te der* mogelijk. VAN GORP is van oordeel dat *ver* in familienamen ontstaan is door fonetische ontwikkeling van *van der*, niet door een substitutie of praefixenverwisseling (LINDEMANS). In verband met de studie van de familienamen met *van der-ver* publiceert S. al de familienamen uit de eerste cijnsboeken van Tielen, Kasterlee, Lichtaart, Herenthout, Wiekevorst, Noorderwijk, Bladel, uit het eerste schepenregister van Geel en uit de cijnslijsten van de abdij van Rosendael en van St.-Bernaerts.

J. LINDEMANS geeft alleen toe dat de substitutie *van der-ver* in het Turnhoutse ouder is dan hij vermoedde en in de XIVe e. reeds volop aan de gang was.

4. LINDEMANS, J. — Plaats- en persoonsnamen in oude cijnsboeken. Proeve van bewerking naar het Renteboek der St. Baafsabdij te St.-Lievens-Houtem (XVe eeuw) (TOPONYMICA VIII). *Leuven-Brussel*, 1941.

Zie boven nr 4.

Behoudens de lijst van de plaatsnamen, heeft S., zoals reeds medegedeeld werd, een dubbele lijst 1. der familienamen 2. der doopnamen aangelegd.

I. De lijst der familienamen bevat al de namen van de opgegeven cijnsplichtigen (blz. 27-37) met hun onmiddellijke voorzaten en opvolgers. In een tweede lijst (blz. 38-42) worden de namen ingedeeld naar hun oorsprong.

II. De lijst der doopnamen (blz. 43-47) onderscheidt benevens mans- en vrouwennamen ook de personen die in het cijnsboek

vermeld worden en die dus hoofdzakelijk te St.-Lievens-Houtem leefden omstreeks het einde van de XIVe en het begin der XVe eeuw, anderdeels de doopnamen die alleen nog voortleven in familie- en plaatsnamen en die dus tot een oudere laag behoren.

Deze bijdrage bewijst hoe belangrijk het onderzoek van de cijnsboeken is, niet alleen voor de toponymie, maar ook voor de anthroponymie.

5. — Onomastiek in dienst van de literatuurgeschiedenis. *K. V. A., V. en M.* 1941, 507-21.

S. wijst op het totnogtoe niet vermoede belang van de anthroponymie als hulpwetenschap bij de cultuurgeschiedenis, en meent dat litteraire namen als *Iwein* en *Walewein* te onzent reeds zeer vroeg (2^e helft der XIe e.) verspreid waren.

Zie ook *D. W. B.* 1941, 608-10.

6. — Hoe maak ik mijn stamboom op? Kleine inleiding tot de Vlaamsche familiegeschiedenis. *Turnhout*, 1941.

Rec. *BILLET, R. E. S.-Br.* XXV (1942), 61-62.

Gebundelde bijdragen welke vooraf onder de titel „Over Vlaamsche familiegeschiedenis” verschenen in het eerste halfjaar van het weekblad *Nieuw Vlaanderen* onder de deknaam van Jan van der Haméyde.

Behoudens de meer genealogische vraagstukken en opzoekingen die bij het opmaken van een familiegeschiedenis worden gesteld, bespreekt S. (blz. 54-61) de doopnamen en (blz. 62-70) de familienamen (1): bij de eerste wijst hij er vooral op hoe op het stuk der doopnamen, verschillende modes historisch mekaar hebben opgevolgd; bij de tweede wijdt S. zijn aandacht aan de oorsprong van de familienamen en deelt deze in in vijf verschillende soorten (met een aantal onderverdelingen!) en verzamelt voor elk dezer een aanzienlijk aantal voorbeelden.

7. — Over Vlaamsche persoonsnamen. *Nieuw Vlaanderen* VII (1941), pass.

S. behandelt achtereenvolgens de namen: Arnoud (nr 2, blz. 11-12); Arnolf en andere namen op -olf (nr 5, blz. 11);

(1) Een statistiek over de familie-namen die in België meest voorkomen, werd onder ogen gezien door F. BAUDHUIN, A travers la statistique. Les noms de famille en Belgique. *Le Vingtième Siècle* (Brux.) 20 sept. 1931.

Boudewijn en andere namen op -wijn (nr 10, blz. 7-8); de Franse koningsnaam Lodewijk (nr 15, blz. 11 en nr 16, blz. 9); de keizersnaam Karel (nr 28 b, blz. 7); Zeger en andere Zege-namen (nr 32, blz. 9); Wouter (nr 40, blz. 9); Hendrik en andere namen op -rik (nr 48, blz. 9-10; nr 49, blz. 9 en nr 50, blz. 9).

8. LOEY, A. VAN — Ronsefael. *Com. Top.* XV (1941), 283-88.

Ronsefael, de naam van een personage uit het XVIe eeuwse Ebatement van Tielebuijs, werd wsch. met een spottende bedoeling ontleend aan de bekende ridderroman van Roeland. Namen als *Peertseval*, *Lanseloet*, *Tafelronde*, *Roeland*, enz. waren inderdaad in Brabant, en bepaaldelijk te Brussel, populair en kunnen dus als huisnamen en vandaar als naam voor de bewoners (cfr. in *Brederoo*) gebruikt geworden zijn. Gelet op het karakter van Ronsefael, kan deze naam echter ook een woordenspel bevatten op de stadsnaam Ronse, waar men in de XVIe eeuw tegen krankzinnigheid bemaand = belezen werd.

De persoonsnamen van enkele afzonderlijke gemeenten worden behandeld door :

9. MASTBOOM, H. P. A. M. — Oude geslachten uit onze streek. *O. K. Esschen* VII (1939), 125-43; VIII (1940), 32-43 (1).

I. De familie De Heere (XVe-XVIIe eeuw); II. de familie Verboven.

10. PEETERS, K. C. — De Wuustwezelsche familienamen. *Wes.* XII (1938/40), 17-46.

Vooraf behandelt S. enkele van de thans nog in Wuustwezel bekende bijnamen, afgeleid van vaders- en moedersnamen, plaats van herkomst, beroep of stiel, vreemd talige namen (door verbastering), om zo het ontstaan der thans gestabiliseerde familienamen beter te kunnen begrijpen. Dan volgt de behandeling van al de écht Wuustwezelse familienamen, geëxcerpeerd uit de index-steekkaarten der bevolkingsregisters (stand van 1 Mei

(1) Studiën over Westbrabantse geslachten werden in de laatste jaren gepubliceerd in *E. S.-Br.* Men zie ook in deze bibliografie de nrs 18, 22, 36, 54, enz.

1938). Naar het voorbeeld van J. WINKLER, *De Nederlandsche geslachtsnamen...*, worden deze namen gerangschikt volgens hun oorsprong : 1. vaders- en moedersnamen, 2. namen van aardrijkskundige oorsprong, 3. namen van allerlei oorsprong (beroep, persoonlijke eigenschappen, enz.), 4. vreemde namen. De taalkundige verklaring is niet altijd steekhoudend.

* * *

Voor het Nederlands anthroponymisch onderzoek kunnen ook de beneden vermelde Duitse studiën belangrijke methodische aanduidingen en vergelijkingsmateriaal aan de hand doen :

BARTUSKA, R. E. — *Bartuska*. Zur Namengeschichte eines Geschlechts. *Zs. Nf. XVII* (1941), 73-82.

Over den naam Bartholomaeus.

DIBELIUS, D. — Deutschlands häufigste Familiennamen. *Zs. Nf. XVII* (1941), 67-73.

Volgens een door S. ondernomen onderzoek, waarvan de methode geschetst wordt, zijn de meest voorkomende namen Meyer, Müller, Schmidt en Schulz.

DORNSEIFF, FR. — Tiere und Pflanzen in Familiennamen. *Geistige Arbeit VIII* (1941), Heft 21, blz. 8.

GOEBEL, O. — Niederdeutsche Familiennamen der Gegenwart. *Wolfshagen-Scharbeutz*, o. J. [1936] (1).

GOTTSCHALD, M. — Die deutschen Personennamen. Zie *Bibl.* 1940, blz. 433.

Rec. GÖTZE, A. *Hess. Bl. f. Volksk.* XXXVIII (1940), 155-56.

KRAUSE, K. *Zs. Nf. XVII* (1941), 192.

(1) O. GOEBEL publiceerde ook in de jg. XXXIV (1940/41) en XXXV (1941/42) van het tijdschrift *Quickborn*, verschillende korte bijdragen over Ndd. familienamen. Zie ook *Bibl.* 1938, blz. 439-40.

GUTENBRUNNER, S. — Deutsche Familiennamen und altnord. Beinamen. *Sprachkunde*, 1941, afl. 1.

KRAUSE, K. — Geographische Namen in Personennamen, besonders in den europäischen Vornamen. *Zs. Nf.* XVII (1941), 171-84.

MITTERWIESER, A. — Familiennamen in Befehlsform. *Zs. Nf.* XVII (1941), 184-89.

* * *

Ten slotte moet nog worden gewezen op de methodologisch belangrijke bijdrage van K. G. LJUNGGREN, Nordiska personnamnsordböcker. En översikt med anledning av „Danmarks gamle Personnavne”. *Scandia* XIII (1940/41), 117-33.

S. stelt vooreerst de principes vast die bij de publicatie van repertoria van persoonsnamen, die zowel voor taalkundigen als historici waardevolle studiemiddelen zijn, moeten op het oog gehouden worden.

Als voornaamste richtlijnen moeten gevolgd worden : nauwkeurige weergave van de naamvormen, met aanduiding van de naamval, de aard der bron (origineel of afschrift, inscriptie, oorkonde, e. d.) ; volledige opgave van alle namen en al de varianten, tevens rekening houdend met het toponymisch materiaal (waar begrenzing of een keuze noodzakelijk was zal dit telkens nauwkeurig vermeld worden, zodat de draagwijdte van het artikel bepaald wordt) ; voor elke persoon het beroep of ambacht vermelden, de geboorteplaats, met eventueel de geslachtsnaam en andere historische bijzonderheden. Voor de ordening van het materiaal in ieder afzonderlijk item verkiest S. de historische methode (waarbij de oude vormen van elke naam chronologisch gerangschikt worden, zodanig echter dat de naamvarianten die op éénzelfde persoon duiden, bij mekaar blijven) boven de philologische methode (die uitgaat van een formeel standpunt en de bewijsplaatsen ordent volgens de verschillende variantentypen en de naamvallen). Ten slotte moeten al de samenstellende elementen van elke (samengestelde) naam afzonderlijk als steek-

woorden in de alfabetische lijst opgenomen worden, met verwijzing naar de plaats waar de volledige naam wordt behandeld (nl. bij het eerste lid).

Aan de hand van deze stellingen onderzoekt S. vervolgens (blz. 119-25) de hoedanigheden en gebreken van de standaardwerken der Germaanse (inz. Noordse) anthroponymie: FÖRSTEMANN, *Altdeutsches Namenbuch*, 1^e (1856) en 2^e uitg. (1901), met J. WINKLER, *Friesche Naamlijst of Onomasticon Frisicum* (1898) „en annan kontinentalgermansk namnordbok”; W. G. SEARLE, *Onomasticon anglo-saxonicum* (1897), met BIRCH, *Index Saxonicus. An index of all the names of persons in Cartularium Saxonicum* (1899); G. TENGVIK, *Old-english bynames* (1938); M. SCHÖNFELD, *Wörterbuch der altgermanischen Personen- und Völkernamen nach der Ueberlieferung des klassischen Altertums bearbeitet* (1911), een der minst omvangrijke „men samtidigt det som kommer idealet närmast” (blz. 120); OLUF NIELSEN, *Olddanske Personnavne* (1883); MAGNUS LUNDGREN-ERIK BRATE, *Svenska personnamn från medeltiden (1892-1915)*, met supplement van E. H. LIND, *Svenska personnamn i den norsk-isländska medeltidslitteraturen* (1934); en van ANDERS GRAPE, *Studier över de i fornsvenskan inlånade personnamnen (företädesvis intill 1350) I* (1911); E. WESSÉN, *Nordiska namnstudier* (1927); O. RYGH, *Gamle Personnavne i norske Stedsnavne* (1901) „en givande fyndgruva för språkforskaren och förhistorikern” (blz. 123); ERIK HENRIK LIND, *Norsk-isländska dopnamn och fingerade namn från medeltiden (1905 e. v.)*, met lijvig supplement (1931) en *Norsk-isländska personbinamn från medeltiden (1920-1921)*: „Det är uppenbart, att Erik Henrik Lind förtjänar att nämnas på samma gång som sådana grundläggande samlare och bearbetare som Johan Fritzner, Oluf Rygh m. fl.” (blz. 125).

De tweede helft van dit opstel (blz. 126-33) wordt gewijd aan een uitvoerige bespreking van „Danmarks gamle Personnavne”, sinds 1936 ondernomen door GUNNAR KNUDSEN, directeur van het zeer productieve Stednavneudvalget, MARIUS KRISTENSEN, den anderen eminenten Deensen namenvorser, met medewerking van RIKARD HORNBY. Te oordelen naar de reeds verschenen (1940) vijf afleveringen (tot *Koti*), beantwoordt dit werk ten volle aan de boven gestelde eisen, en wordt het een ware goudmijn voor de Germaanse taalkunde en geschiedenis, ondanks de onnauw-

keurigheden die er toch hier en daar ingeslopen zijn (zie blz. 128-33). Derhalve verlangt S. terecht naar de spoedige voltooiing van dit monument en van het daarbij beloofde Binamnsordboken.

Wegens de stevige normgeving en de klare uiteenzetting hoe ze praktisch moet toegepast worden, mag deze bijdrage, ook voor de Vlaamse anthroponymie niet onopgemerkt blijven.

NASCHRIFT. — Gelet op de steeds groter wordende moeilijkheden die aan de wetenschappelijke informatie worden gesteld, zijn de stellers van het bovenstaande overzicht zo vrij de lezers dringend om toezending te verzoeken van alle bijdragen over plaats- en persoonsnamenstudie, niet het minst van deze welke in plaatselijke of gewestelijke tijdschriften, in dag- en weekbladen, enz. mochten verschijnen.

Adres : Prof. dr H. J. VAN DE WIJER, Instituut voor Vla. Toponymie, E. van Evenstraat 10^{IV}, Leuven.
